

Archeologisch begeleiding bij beperkte
verstoring

**Raadhuisplein, Noordwijk-Binnen
Gemeente Noordwijk**

IDDS Archeologie rapport 1388

Colofon

Projectnummer	21010410
In opdracht van	gemeente Noordwijk
Auteurs	drs. S. Moerman, E. de Nes MA
Met een bijdrage van	drs. C. van der Linde
Redactie	drs. P.A. van den Bos
Versie	1.1
Status	concept

Autorisatie

drs. P.A. van den Bos	Senior Archeoloog	27-04-2012	
-----------------------	-------------------	------------	--

Goedkeuring

drs. H. Siemons	gemeente Noordwijk		
-----------------	--------------------	--	--

© IDDS Archeologie
Noordwijk, april 2012
ISSN 2212-9650

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

SAMENVATTING:

Van 31 mei tot en met 7 juni 2010 en op 16, 20, 24 en 25 augustus 2010 heeft archeologisch onderzoeksbureau Becker & Van de Graaf bv in opdracht van de gemeente Noordwijk een archeologische begeleiding bij beperkte versterking uitgevoerd van de ontgravingswerkzaamheden aan het toekomstige Raadhuisplein te Noordwijk, gemeente Noordwijk.

Tussen de Van Limburg Stirumstraat en de Oude Jeroenskerk wordt een nieuw plein, het Raadhuisplein, gerealiseerd. Hiervoor vinden bodemingrepen plaats die archeologische waarden in het gebied zullen verstoren. De werkzaamheden zijn daarom archeologisch begeleid. Het veldwerk is uitgevoerd door E. Hoven (senior archeoloog), E. de Nes (archeoloog), J. van Dalzen (archeoloog), N. van der Feest (archeoloog) en H. van Wetten (senior veldtechnicus). Het veldwerk stond onder algehele leiding van E. Hoven. Aanvullende informatie is geleverd door de Noordwijkse amateurarcheoloog Peter Bakker.

Tijdens de archeologische begeleiding zijn er langs de noord- en oostmuur van de Oude Jeroenskerk drie, mogelijk zes, knekelkuilen aangetroffen. Ook zijn er langs de noordzijde van de kerk een waterput, een uitbraaksleuf en de resten van meerdere muren aangetroffen. Enkele muurresten in het noorden van het plangebied (S16, 20 en 21) horen waarschijnlijk niet bij de kerk maar bij huizen ten noorden van de kerk. Twee muren en een uitbraaksleuf in het zuidoosten van het plangebied behoren bij een voormalige muur met hek van het raadhuis.

Er is in het gehele plangebied een ophogingspakket aangetroffen, met daarin veel menselijk botmateriaal, leisteenfragmenten en baksteenpuin. De meeste sporen lagen in dit ophogingspakket. In werkput 5 bevond zich onder het ophogingspakket een trapeziumvormig kindergraf daterend uit de late 15de eeuw.

INHOUDSOPGAVE:

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PLANGEBIED.....	4
1. INLEIDING	5
1.1. Onderzoekskader.....	5
1.2. Doel- en vraagstellingen van het onderzoek	5
1.3. Ligging van het plangebied	5
2. VOORONDERZOEK.....	7
3. WERKWIJZE	8
3.1. Westelijk deel (Van Limburg Stirumstraat).....	8
3.2. Oostelijk deel (Raadhuisstraat).....	9
4. RESULTATEN VAN HET VELDWERK.....	11
4.1. Profielbeschrijving	11
4.2. Vlakbeschrijving	11
4.3. Sporen.....	12
4.4. Botmateriaal	18
4.5. Vondsten	19
5. DISCUSSIE VAN DE ONDERZOEKSRESULTATEN EN CONCLUSIE	22
6. BEANTWOORDING VAN DE ONDERZOEKSVRAGEN.....	25
7. AANBEVELINGEN	26
LITERATUUR EN KAARTEN.....	27
LIJST VAN AFKORTINGEN	28
BIJLAGEN	
1. Topografische kaart	
2. Overzichtskaart	
3. Allesporenkaart	
4. Periodentabel	
5. Fysisch antropologische quickscan	
6. Sporenlijst	
7. Vondstenlijst	
8. Determinatielijst vondstmateriaal	

Administratieve gegevens van het plangebied

<i>Toponiem</i>	Raadhuisplein
<i>Onderzoeksmeldingsnummer</i>	40929
<i>Plaats</i>	Noordwijk
<i>Gemeente</i>	Noordwijk
<i>Kadastrale aanduiding</i>	Noordwijk F5866, 6167
<i>Provincie</i>	Zuid-Holland
<i>Coördinaten</i> <i>Centrum</i> <i>Hoekpunten</i>	90837/472196 90790/472199 (N) 90845/472243 (O) 90878/472194 (Z) 90835/472156 (W)
<i>Oppervlakte plangebied</i>	Circa 0.85 ha
<i>Onderzoekskader</i>	Infrastructurele werkzaamheden
<i>Opdrachtgever</i>	Gemeente Noordwijk Contactpersoon: mevr. K.F. Sloos Postbus 298 2200 AG Noordwijk Tel: 071-3660000
<i>Uitvoerder</i>	Becker & Van de Graaf bv Contactpersoon: mevr. S. Moerman Postbus 126 2200 AC Noordwijk (ZH) Tel: 071-4028586
<i>Bevoegde overheid</i>	Gemeente Noordwijk Postbus 298 2200 AG Noordwijk Tel: 071-3660000
<i>Beheer en plaats van documentatie</i>	Becker & Van de Graaf, Noordwijk, tot deponering bij het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten te Alphen aan den Rijn.
<i>Uitvoeringsperiode onderzoek</i>	31 mei t/m 7 juni 2010; 16, 20, 24 en 25 augustus 2010

1. Inleiding

1.1. Onderzoekskader

In opdracht van de gemeente Noordwijk heeft archeologisch onderzoeksbureau Becker & Van de Graaf bv van 31 mei tot en met 7 juni 2010 en op 16, 20, 24 en 25 augustus 2010 een archeologische begeleiding met beperkte verstoring uitgevoerd tijdens de herinrichting van het Raadhuisplein ten noorden, westen en oosten van de Oude Jeroenskerk in Noordwijk-Binnen, gemeente Noordwijk. Tijdens de herinrichting van dit plein zijn ook waterkolken en rioleringsaansluitingen aangelegd. Bij de ingrepen aan het Raadhuisplein is de bodem door graafwerkzaamheden verstoord tot een diepte van maximaal 2,0 m beneden maaiveld, waardoor er een kans aanwezig was dat eventueel aanwezige archeologische waarden verstoord dan wel vernietigd zouden worden.

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.1 (KNA; Centraal College van Deskundigen, 2006) en conform het Programma van Eisen (PvE) dat voor dit onderzoek is opgesteld door dhr. H. Siemons van Hazenberg Archeologie (Siemons 2010). Enige uitzondering op het PvE is dat de riolering in de Van Limburg Stirumstraat al aangelegd was voordat de archeologische begeleiding begon. Het veldwerk is uitgevoerd door E. Hoven (senior archeoloog), E. de Nes (archeoloog), J. van Dalven (archeoloog), N. van der Feest (archeoloog) en H. van Wetten (senior veldtechnicus). Het veldwerk stond onder algehele leiding van E. Hoven. Aanvullende informatie is geleverd door de Noordwijkse amateurarcheoloog Peter Bakker.

Deze rapportage bevat de resultaten van de archeologische begeleiding van de werkzaamheden aan het Raadhuisplein.

1.2. Doel- en vraagstellingen van het onderzoek

Het doel van de archeologische begeleiding bij beperkte verstoring (AB-bv) is in dit geval om binnen de grenzen van de uit te voeren grondwerkzaamheden informatie veilig te stellen die van belang is voor kennisvorming van het verleden. Om deze doelstelling te realiseren dient op de volgende onderzoeksvragen een antwoord te worden gegeven:

- Zijn er archeologische resten aanwezig ter hoogte van het Raadhuisplein en wat is de aard, kwaliteit en omvang van de resten? Is het mogelijk op basis van het vondstmateriaal wat te zeggen over de ouderdom van eventuele archeologische resten?
- Is er sprake van ophogingslagen binnen het plangebied? Uit welke periode dateren de lagen? Hoe dik zijn ze? En op welke diepte t.o.v. NAP bevinden ze zich? Uit welk materiaal bestaan deze lagen en bestaan hierin chronologische en ruimtelijke verschillen? Is er sprake van gestort afval?
- Hoe ziet de bodemopbouw eruit? Wat is de bodemkwaliteit (gaafheid)? Welke dieptes kunnen worden vastgesteld voor het onverstoorde niveau? Welke datering valt aan dit onverstoorde niveau te geven? Zijn er meerdere bewoningsniveaus waar te nemen?
- Is het mogelijk het ruimtelijk beeld aan te vullen en de verbinding te leggen tussen het onderzoek van het nonnenklooster en de kerk?

1.3. Ligging van het plangebied

De ligging van het onderzochte gebied, oftewel het plangebied, is weergegeven in bijlagen 1, 2 en 3. Het plangebied ligt tussen de Van Limburg Stirumstraat, de Raadhuisstraat en de Oude Jeroenskerk te Noordwijk. De exacte ligging en contouren van het plangebied zijn nader weergegeven in bijlage 2. Voor aanvang van de infrastructurele werkzaamheden was het plangebied in gebruik als kerkplein en straat. Ten tijde van het veldwerk waren de infrastructurele werkzaamheden al begonnen (Figuur 1).

Figuur 1: Het plangebied voor aanvang van de archeologische begeleiding. Foto genomen naar het oosten, met zicht op de geplande ligging van werkput 1, 3 en 4.

2. Vooronderzoek

In september 2008 heeft archeologisch onderzoeksbureau Becker & Van de Graaf bv een Inventariserend Veldonderzoek (IVO), waarderende fase, door middel van proefsleuven, een uitbreiding op deze proefsleuven en tenslotte een begeleiding van de aanleg van de bouwput uitgevoerd aan de Kerkstraat te Noordwijk (Hoven en Van de Engel 2009). In de eerste proefsleuf op het terrein werden onder een ophogingslaag en puin van latere gebouwen delen van een menselijk skelet aangetroffen. Naar aanleiding van deze vondst en geraadpleegde historische bronnen werd besloten om nog enkele proefsleuven te graven voor dat de bouw van een nieuw winkelcentrum aan kon vangen. Hierbij werden de rest van het eerder gevonden skelet en (resten van) nog 29 graven aangetroffen. Hiernaast zijn uit een verstoring nog delen van vijf skeletten aangetroffen: twee mannen en drie vrouwen. Gebaseerd op de vorm van de houten grafkisten werd geconcludeerd dat het hier om begravingen uit de tijd van het in het centrum van Noordwijk gelegen klooster ging – laat 15^e en de eerste driekwart van de 16^e eeuw – en dus om (een deel van) het bijbehorende kerkhof. Bij de hierop volgende begeleiding zijn er geen verdere graven aangetroffen. Wel zijn er in het noordwesten een in de 15^e of 16^e eeuw opgevulde depressie en greppel aangetroffen. Verder zijn er nog enkele beer- en waterputten aangetroffen. Deze lagen op de achtererven van de 16^e- tot 19^e-eeuwse bewoning en waren vervaardigd uit houten tonnen, baksteen en beton. Ook zijn er, naast 18^e- of 19^e-eeuwse muren, nog enkele resten van 16^e-eeuwse funderingen gevonden gemaakt van hergebruikte kloostermoppen.

In 2008 is er ten oosten van het noordelijk transept aan de Oude Jeroenskerk een nieuwe aanbouw aan de kerk toegevoegd. De bouw van deze aanbouw, die de naam 'Jobshuis' heeft gekregen, is niet archeologisch begeleid. Er is geen Archis-melding van archeologisch onderzoek op deze locatie.

Een milieutechnische boring uit 2009 aan de rand van het plangebied bevatte menselijk skeletresten (vondstmeldingsnummer 411654).

Voorafgaand aan een renovatie van de kerk heeft de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) tussen november 1970 en februari 1971 waarnemingen verricht in de kerk (waarnemingnummer 24008). Tijdens het onderzoek werden onderdelen van een tufstenen voorganger van de huidige kerk aangetroffen. Onder de kiezelfundering van de tufstenen kerk lag een aantal oost-west georiënteerde graven en tegen de binnenkant van de noordelijke koormuur werden twee grafkeldertjes aangetroffen. Ze dateren vermoedelijk uit de 13^e eeuw.

3. Werkwijze

Het gehele terrein tussen de Van Limburg Stirumstraat, de Oude Jeroenskerk en de Raadhuisstraat is in twee fases onderzocht. Fase 1 betreft het westelijke deel, rondom de Van Limburg Stirumstraat, en fase 2 betreft het oostelijke deel, rondom de Raadhuisstraat (bijlage 2).

3.1. Westelijk deel (Van Limburg Stirumstraat)

Tijdens de werkzaamheden is het westelijke terrein onderverdeeld in vijf werkputten (zie allesporenkaart, bijlage 3). In werkput 1, 3 en 4 is met behulp van een mobiele kraan met gladde gesloten bak de bovenste circa 40 cm verwijderd ten behoeve van de nieuwe bestrating van het Raadhuisplein (Figuur 2). Omdat er langs de Oude Jeroenskerk al menselijk botmateriaal aan het oppervlak vastgesteld was, is het vlak van werkput 3 bij aanvang van de werkzaamheden afgelopen en zijn de botten die los aan het oppervlak lagen verzameld en als vondst geregistreerd. De vondsten die tijdens de graafwerkzaamheden werden gedaan, zijn per vak van 5 meter bij werkputbreedte of per spoor verzameld. De werkputten zijn, waar mogelijk, in uitsneden van 5 meter bij werkputbreedte gefotografeerd en sporen en vondsten in de werkputten zijn gedocumenteerd. Van werkput 2 en werkput 5 zijn overzichtsfoto's genomen.

In werkput 3 zijn drie knekelkuilen aangetroffen (S1, S2 en S3) De drie sporen zijn eerst nauwkeurig vrij gelegd, gefotografeerd en gedocumenteerd. Vervolgens zijn de knekelkuilen laagsgewijs verdiept en zijn er tussenvlakken in de kuilen aangelegd. Deze tussenvlakken zijn eveneens gefotografeerd en gedocumenteerd. Van S1 is de westelijke helft laagsgewijs uitgenomen. Op circa 0,15 m onder het vlakniveau van werkput 3 is een tussenvlak van 1 bij 1 m aangelegd om de ligging van de botten in de knekelkuil goed te kunnen zien. Dit tussenvlak is fotogrammetrisch gedocumenteerd. In S2 is geen tussenvlak aangelegd omdat de kuil al behoorlijk verstoord was door moderne leidingen, dit in tegenstelling tot S3 waar twee tussenvlakken zijn aangelegd. Van S3 is eerst de bovenste 0,10 m verwijderd en is er een eerste tussenvlak van 0,70 bij 0,90 m vrijgelegd, beschreven en fotogrammetrisch gedocumenteerd. Het tweede tussenvlak is aangelegd op 0,30-0,35 m onder het vlakniveau van werkput 3, omdat er duidelijk een volgende onderliggende laag met schedels, lange beenderen en bekkens tevoorschijn kwam. Dit tweede tussenvlak is fotogrammetrisch gedocumenteerd. De onderste laag van de knekelkuil bestond uit circa acht schedels die vrijwel intact en netjes op de bodem van de kuil lagen met wederom lange botten ernaast en erboven. De ligging van de lange botten en schedels is beschreven omdat hierin een terugkerend schema is herkend. Voor de nauwkeurigheid zijn de knekelkuilen fotogrammetrisch gedocumenteerd. Vervolgens zijn de knekelkuilen in hun geheel uitgenomen. Vanwege de mogelijke verstoring van de knekelkuilen door de rioleringsaansluiting, de grote kans op 'grafroof' 's nachts of in het weekend, en conform het PvE waarin staat vermeld dat menselijke botresten door een fysisch antropoloog onderzocht moeten worden, is besloten de drie knekelkuilen uit te nemen. Op deze manier blijven de botten beschermd en hebben de kuilen ook meer informatiewaarde voor het archeologisch onderzoek; de opbouw van de kuilen kon goed worden gedocumenteerd door het laagsgewijs uitnemen ervan en de kuilen kunnen onderling worden vergeleken. Met fysisch antropoloog dr. C. van der Linde is afgesproken dat vooral de lange beenderen en schedels verzameld worden om het minimum aantal individuen te kunnen vaststellen.

In werkput 3 is één profiel opgenomen (profiel 1). Vanwege de relatief geringe diepte van de graafwerkzaamheden, waarbij niet gegraven werd tot onder de opgebrachte en omgewerkte niveaus, zijn in de rest van het plangebied geen profielen opgenomen.

In werkput 3 zijn nog vier sleuven voor rioleringsaansluitingen gegraven. Deze sleuven waren circa 0,60 m breed, circa 0,50 m diep en in lengte variërend van 9 tot 30 m (zie allesporenkaart, bijlage 3). Van iedere rioleringsgleuf (genummerd 1 tot en met 4) is een overzichtsfoto genomen en per sleuf zijn de vondsten verzameld. In het noorden van sleuf 1 waren de restanten van de oude kerkhofmuur terug te zien. Deze zijn als zodanig herkend en vervolgens verwijderd. In sleuf 2, 3 en 4 zijn grote hoeveelheden botmateriaal verzameld.

Een waterput (S5t/m 8) die zowel in het vlak als in het oostprofiel van sleuf 3 zichtbaar was, is niet uitgenomen omdat de begeleiding zich beperkte tot de verstoringsdiepte van de

graafwerkzaamheden. Er is gekozen voor behoud *in situ*, omdat dit de voorkeur geniet in lijn met de Wet op archeologische monumentenzorg. Een andere reden waarom de waterput niet is uitgenomen, is vanwege het gat dat daarbij zou ontstaan in het vlak. Dit diepe gat zou problemen met zich meebrengen bij de bestrating van het terrein. Een verstoorde knekelkuil werd centraal in sleuf 3 aangetroffen (zie allesporenkaart, bijlage 3). Deze verstoorde knekelkuil was in het oostelijk profiel van de sleuf nog goed zichtbaar en is als puntvondst digitaal ingemeten en gefotografeerd.

Werkput 2 is een kleine sleuf in de Kerkstraat, aangelegd om de leiding daar op te zoeken. Deze sleuf is digitaal ingemeten en gefotografeerd. Er zijn geen vondsten of sporen in werkput 2 aangetroffen.

Werkput 5 is een korte sleuf in het oosten van werkput 4, die is aangelegd om een oude rioleringsbuis op te zoeken. Werkput 5 is tot op circa 1,40 m –mv aangelegd. In werkput 5 zijn ook alle vondsten verzameld en gedocumenteerd. In werkput 5 werd in het zand een graf aangetroffen (spoor 11). Het skelet is vrijgeprepareerd zodat alle botten duidelijk zichtbaar in het vlak lagen. Voor alle nauwkeurigheid is S11 fotogrammetrisch gedocumenteerd.

In werkput 3 en 4 zijn vrijwel dagelijks vlakfoto's genomen om de schepbrede gaten vast te leggen die werden gemaakt door detector amateurs, die illegaal het terrein hebben afgezocht naar metaalvondsten. Tijdens de archeologische werkzaamheden is het terrein meerde malen illegaal bezocht door personen die metaalvondsten dan wel schedels zochten. Er is bij opdrachtgever en uitvoerder melding gemaakt van deze illegale activiteiten.

Omdat het een archeologische begeleiding betrof, zijn in het hele plangebied alleen tot op de diepte van de versterking de sporen en vondsten gedocumenteerd. Sporen die niet verder verstoord zouden worden, zijn niet uitgenomen of gecoupeerd. Het gehele vlak van de gezamenlijke werkputten is systematisch met een metaaldetector afgezocht op metaalvondsten. Alle werkputten en sporen zijn door een landmeter digitaal ingemeten.

3.2. Oostelijk deel (Raadhuisstraat)

Op 16 augustus 2010 zijn de werkzaamheden voortgezet (Figuur 3) omdat tijdens de (niet begeleidde) graafwerkzaamheden, bestaande uit het weg graven van de bovengrond, enkele structuren aan waren getroffen. Deze structuren zijn geregistreerd onder spoornummers 12 tot en met 15, gefotografeerd, ingemeten en getekend. De structuren zijn niet verder onderzocht.

Op 20, 24 en 25 augustus 2010 werden enkele straatkolken en riolerings sleuven aangelegd die zijn begeleid. Daarnaast is er ook inspectie geweest van de reeds geplaatste straatkolken. Tijdens de begeleiding zijn vondsten verzameld en sporen geregistreerd. Er zijn foto's gemaakt en alle sleuven en sporen zijn handmatig getekend op schaal 1:50 dan wel schaal 1:20. De vaste punten zijn ingemeten door een landmeter. Aangezien er niet verder verstoord zou worden, zijn de aangetroffen sporen niet uitgenomen of gecoupeerd.

Figuur 2: De werkzaamheden langs de noordzijde van de Oude Jeroenskerk.

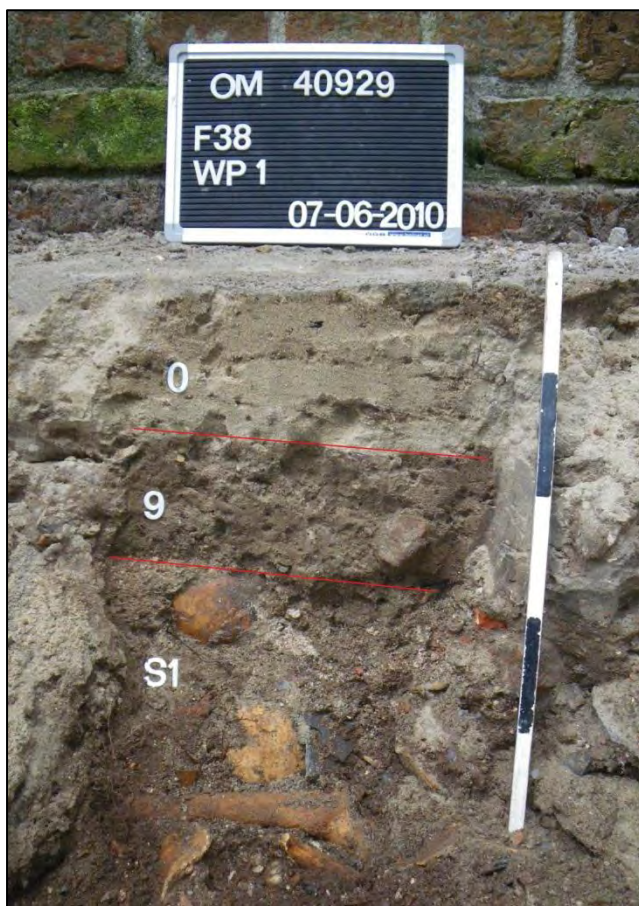
Figuur 3: De werkzaamheden aan de oostzijde van de Oude Jeroenskerk.

4. Resultaten van het veldwerk

Hieronder worden de resultaten van de archeologische begeleiding uiteengezet. Allereerst wordt het profiel en het vlak van de werkputten beschreven, waarna de sporen per spoorcategorie behandeld worden (bijlage 6). Tot slot worden de vondsten per vondstcategorie besproken (bijlage 7 en 8).

4.1. Profielbeschrijving

Ter hoogte van de knekelkuil S1 is in het talud tegen de noordelijke kerkmuur één representatief profiel van 0,30 m breed gedocumenteerd (Figuur 4). Er zijn drie lagen te onderscheiden: de bovenste laag bestaat uit opgebracht bouwzand (circa 0,15 m), daaronder bevindt zich een circa 0,13 m dikke laag die in de werkputten is aangeduid als S9. S9 bestaat uit grijsbruin zand vermengd met onder andere fragmenten bouwmetaal, bot en aardewerk. De onderste laag in het profiel is S1. S1 is qua vulling vergelijkbaar met S9, alleen vermengd met meer leisteenfragmenten, baksteenfragmenten en bouwmetaal.

Figuur 4: Profiel 1, representatief voor de bodemopbouw in werkput 3, genomen ter hoogte van spoor 1.

4.2. Vlakbeschrijving

Het vlak in de werkputten is aangelegd op het geplande bouwniveau, circa 0,40 m onder het oorspronkelijke maaiveld (circa 2,2-2,6 m+ NAP). In het gehele plangebied is het vlak aangelegd in een ophogingspakket van grijsbruin zand (spoor 9). Het vlak in werkput 3 bevatte grote hoeveelheden menselijk botmateriaal. Ook in meerdere rioleringsleuven werden grote hoeveelheden menselijk botmateriaal aangetroffen. In werkput 4 en 1 is het vlak gelijk aan dat van werkput 3, alleen met minder botmateriaal erin gemengd. In werkput 2, gelegen in de Kerkstraat, is geen vlak aangelegd, daar zijn alleen de al bestaande leidingen opgezocht. In werkput 5 werden ook de al bestaande

leidingen opgezocht, daarop is de diepte van de werkput gebaseerd. Het vlak in werkput 5 is aangelegd op circa 1,1 m +NAP, in bruineel zand.

4.3. Sporen

In totaal zijn er 22 sporen aangetroffen. Deze sporen bevonden zich voornamelijk langs de noordelijke en oostelijke zijmuur van de Oude Jeroenskerk en ter hoogte van het raadhuis (zie allesporenkaart, bijlage 3). Sporen 1 tot en met 10 zijn aangetroffen in werkput 3 en waren allen gelegen in het ophogingspakket (spoor 9). Ook sporen 12 tot en met 22, aangetroffen in het oostelijke deel van de begeleiding, waren gelegen in het ophogingspakket. Spoor 11 is aangetroffen in werkput 5, onder het ophogingspakket, in het natuurlijke strandwalzand. De aangetroffen sporen zullen hieronder per spoorcategorie behandeld worden.

Ophogingslaag (S9)

In het gehele plangebied is een ophogingslaag van grijsbruin zand met leisteen- en baksteenfragmenten aangetroffen (S9). Dit ophogingspakket is circa 1,20 m dik en ligt op het natuurlijke strandwalzand, zoals duidelijk werd in het profiel van werkput 5. In deze ophogingslaag bevinden zich grote hoeveelheden menselijk bot, met name binnen de grenzen van de oude kerkhofmuur, en in minder mate ook dierlijk bot, aardewerk uit de Nieuwe tijd, bouwmetaal, baksteenpuin, leisteen en metaal, bestaande uit de nagels van doodskisten. Het menselijk skeletmateriaal is afkomstig uit het oude kerkhof van de Oude Jeroenskerk en is vermengd in het sterk verrommelde ophogingspakket. Opvallend is de grote hoeveelheden schedels die in S9 werden aangetroffen. Een mogelijke verklaring is dat het terrein in de Nieuwe tijd is afgegraven, waarbij in het zand gelegen graven, zoals S11, geraakt zijn en de net wat hoger liggende schedels meegenomen en verplaatst zijn. Het ophogingspakket is op basis van de aardewerkfragmenten die erin zijn aangetroffen te dateren in de Nieuwe tijd. Een nauwkeurigere datering is niet mogelijk aangezien het vondstmateriaal uit S9 de gehele Nieuwe tijd beslaat.

Knekelkuilen (S1, S2, S3)

In werkput 3 zijn drie knekelkuilen aangetroffen (S1, S2, S3). Knekelkuilen zijn kuilen waar de botten uit geruimde graven in worden gedeponneerd. De knekelkuilen zijn gelegen langs de noordelijke zijmuur van de Oude Jeroenskerk, op vrij regelmatige afstand (telkens circa 2 meter) van elkaar. Ze liggen in het pakket dat is omschreven als S9, circa 0,30 m onder het maaiveld. Op basis van de ligging in S9 zijn de knekelkuilen te dateren in de Nieuwe tijd.

S1 is een ovale knekelkuil van 2,17 bij 1,50 m gelegen direct tegen de noordmuur van de kerk (Figuur 5). Op basis van het tussenvlak van 1 bij 1 m dat is aangelegd in S1, op 0,10-0,15 m onder het vlakniveau van werkput 3, kan worden vastgesteld dat het zeker om een knekelkuil gaat. Op dit vlak zijn voornamelijk schedels en lange beenderen te zien, waarbij de lange beenderen kruislings langs en over de schedels liggen. Er zijn vrijwel geen kleine botten en wervels in de kuil aanwezig. De vulling van S1 bestaat uit grijsbruin zand met baksteen- en leisteenfragmenten. Deze vulling is gelijk aan S9, het ophogingspakket dat in de gehele werkput is aangetroffen. Opvallend is de grote hoeveelheid leisteen fragmenten in S1. S1 wordt verstoord door een W-O georiënteerde leiding en een NO-ZW georiënteerde PVC buis. S1 is uiteindelijk in zijn geheel uitgenomen vanwege een geplande rioleringsaansluiting. De knekelkuil liep door tot aan de kerkmuur, hier is een talud van grond blijven staan om de fundering van de kerk niet te verstoren.

Figuur 5: De westelijke helft van de knekelkuil (S1) vrijgelegd.

S2 ligt circa 1,5 m vanaf de noordmuur van de kerk en leek in eerste instantie ook een intacte ovale knekelkuil van 2,53 bij 0,80. S2 bleek echter dermate verstoord te zijn dat het waarschijnlijk nog slechts een restant van een knekelkuil is. De vulling in S2 is gelijk aan die in S1; grijsbruin zand met baksteen- en leisteenfragmenten. Vanaf 5-10 cm onder het vlak van werkput 3 is S2 verstoord door de aanwezigheid van een PVC buis. S2 is tot op de PVC buis uitgenomen.

S3 is een ovale knekelkuil van 1,22 bij 0,82 m. Eenzelfde schema als in S1 was te herkennen in de opbouw van de knekelkuil: S3 is opgebouwd uit meerdere lagen met schedels en lange beenderen die horizontaal en kruislings over elkaar heen liggen. De lange beenderen ondersteunen de schedels en de schedels liggen vrijwel allemaal met het schedeldak naar boven gericht. S3 is in zijn geheel laagsgewijs uitgenomen waarbij er twee tussenvlakken zijn aangelegd om te ligging van de schedels en beenderen te kunnen documenteren (Figuur 6). De onderkant van de knekelkuil bevindt zich circa 0,50 m onder het vlakniveau van werkput 3. De vulling in deze knekelkuil is gelijk aan die in S1 en S2.

Tijdens het graven van de rioleringsgleuven in het oostelijke deel van het plangebied zijn enkele concentraties botfragmenten aangetroffen die mogelijk het restant zijn van verstoorde knekelkuiten. Deze concentraties (vondstnummers 98 en 101) bevonden zich in sleuf 11, tegen de oostelijke muur van de kerk. Eén concentratie (vondstnummer 101) werd aangetroffen onder de muur met spoornummer 14 (Figuur 7). Ook tijdens de aanleg van de langs de oostelijke kerkmuur gelegen sleuven 10, 11 en 12 werden aanzienlijke hoeveelheden botfragmenten aangetroffen.

Figuur 6: Het tweede tussenvlak van de knekelkuil (S3), met het schema van lange beenderen en schedels duidelijk te zien.

Figuur 7: Concentratie van botfragmenten onder de muur S14. Rechts naast het fotobordje is het restant van de muur te zien.

Waterputten (S5 tot en met S8; S12 en S13; S22)

In werkput 3 is een bakstenen waterput (S5) met een insteek (S6) en een moderne vulling (S7) aangetroffen (Figuur 8). De waterput zelf heeft, zonder insteek, een doorsnede van 1,43 m, de vulling is 1,05 m in doorsnede. In zijn geheel, inclusief insteek, heeft de waterput een diameter van 1,75 m. Aan de noordzijde van de waterput zit een rechthoekig stuk muur (S8) dat mogelijk als stortkoker of fundering is gebruikt. Mogelijk betreft dit een soortgelijke constructie als bij S12 en S13 (zie onder). De insteek van de waterput bestaat uit donkerbruin fijn zand, met inclusies van leisteen, baksteengruis en kalkmortelbrokjes. De waterput zelf is opgebouwd uit trapeziumvormige en

rechthoekige bakstenen van 18,5 bij 8 bij 3 cm groot. Tussen de stenen is witte kalkmortel gebruikt, deze is in de voegen nog zichtbaar. Aan de binnenzijde van de put is geen mortel zichtbaar. Bovenop de waterput zijn sporen van secundaire verbranding waargenomen. De vulling in de waterput bestaat uit donker bruin zand met baksteen puin en kiezels. Er is een boring gezet in het centrum van de waterput om de bodem van de put vast te stellen. Deze bevond zich op circa 1,30 m –mv. Bij de aanleg van sleuf 3 is de waterput in N-Z richting doorsneden. De bakstenen in het profiel vertoonden wederom sporen van verbranding. Er is geen materiaal uit de waterput gekomen en de waterput is verder ook niet uitgenomen. Wel is de waterput in het profiel gefotografeerd.

Een tweede waterput (S12) is aangetroffen in werkput 5 (Figuur 9). De waterput is rond, heeft een diameter van ongeveer 1,40 à 1,50 m en steekt nog 90 cm boven het vlak uit. Na gebruik is de put afgesloten met een gemetselde koepel. De gebruikte baksteenformaten zijn 20,5x8,5x4,5 cm en 19x9x4 cm. De koepel is stevig gemetseld met cement. De put zelf is minder netjes; in de noordzijde van de putwand bevindt zich een gat. In de zuidwesthoek bevindt zich een secundair op de waterput aangesloten stortkoker (S13). Deze is drie bakstenen hoog (ca. 20 cm) en 33 cm breed. Hij is afgedekt met rode, ongeglazuurde tegels van 22 bij 22 cm. Er is geen materiaal afkomstig uit de waterput en de waterput is niet verder onderzocht.

Figuur 8: De waterput (S5 t/m 7) en mogelijke stortkoker of fundering (S8) in het vlak van werkput 3.

Figuur 9: De waterput met spoornummer 12. Vooraan is een gat in de wand te zien en rechtsachter (in het zuidwesten) een secundaire stortkoker.

Enkele meters ten zuiden van de waterput S12 zijn de restanten herkend van een derde overkoepelde water- of beerput (S22). De koepel bevond zich onder het maaiveld waardoor deze verder niet vrij gelegd of gedocumenteerd is.

Graf (S11)

In werkput 5, die dieper werd aangelegd dan de overige werkputten, bevond zich op circa 1,40 m –mv, onder het ophogingspakket (S9) in het zand, een graf (Figuur 10). De trapeziumvormige grafkuil van 1,40 m lang en 0,24-0,34 m breed lag noordwest-zuidoost georiënteerd. Aan het hoofdeinde was het spoor 0,34 m breed, aan het voeteneinde 0,24 m. De resten van het vergane hout waren aan de zijkanten van het graf nog zichtbaar, maar er is geen kist bewaard gebleven. Het skelet lag op de rug, vrijwel geheel in anatomisch verband, met de voeten richting het zuidoosten. Uit de fysisch-anthropologische quickscan (bijlage 5) is gebleken dat het gaat om een kind. Opvallend is dat de schedel ontbrak. S11 is vergelijkbaar met de graven die zijn aangetroffen bij het archeologisch onderzoek aan de Kerkstraat (Hoven & Van den Engel 2009). Bij veel van de skeletten die werden aangetroffen aan de Kerkstraat ontbrak de schedel ook. Dit komt doordat de schedel meestal net wat hoger ligt dan de rest van het skelet en daardoor bij graafwerkzaamheden wordt geraakt en verplaatst. In het bovenliggende verrommelde pakket bevonden zich wel diverse schedels. De oriëntering van S11 verschilt wel met de oriëntering van graven aan de Kerkstraat. S11 lag met de schedel richting het noordwesten en de graven aan de Kerkstraat lagen met de schedel richting het

zuidwesten. Op basis van de trapeziumvormige kistafdruk kan S11 gedateerd worden aan het eind van de 15de eeuw. De graven uit de Kerkstraat dateren uit het einde van de 15^e eeuw tot de eerste driekwart van de 16^e eeuw. Aan de Kerkstraat zijn enkel volwassenen aangetroffen, terwijl het bij S11 gaat om een kindergraf.

Figuur 10: Spoor 11. In werkput 5 werd dit trapeziumvormige graf aangetroffen.

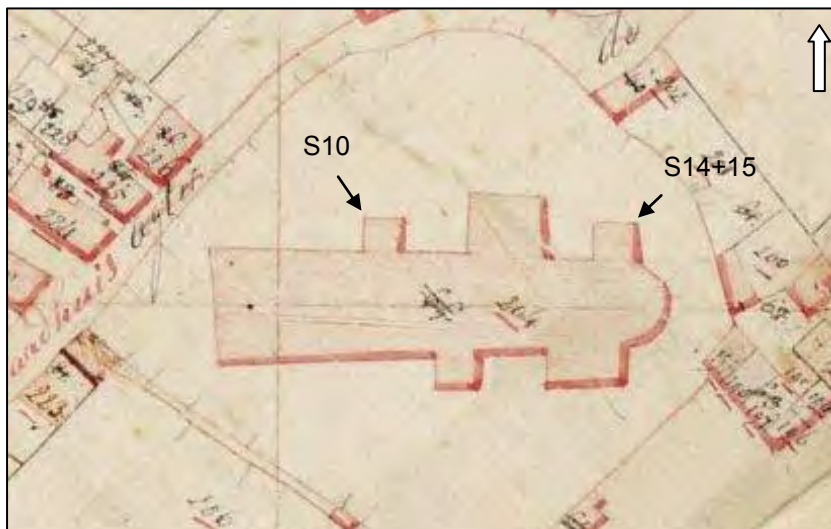
Overige sporen (S4, S10, S14 tot en met S22)

In het westen van werkput 3 liggen 2,20 m ten westen van de noordmuur van de kerk de resten van een muur (S4). De L-vormige muur van 4,50 bij 1,42 m loopt parallel aan de noordmuur van de kerk en bestaat uit lichtgrijze kalkmortel met kiezels erin. De dikte van de muur varieert van 0,30 tot 0,61 m. Het is niet meer mogelijk een baksteenmaat van deze muur te geven. De muur ligt in S9 en is dus jonger dan het grijsbruine ophogingspakket waar S9 uit bestaat. De muur behoorde hoogstwaarschijnlijk toe aan het oude baptisterium van de Oude Jeroenskerk.

S10 is een L-vormige uitbraaksleuf van 4,30 (WO) en 2,60 (NZ) m lang en 0,70 m breed, gelegen in werkput 3. Deze uitbraaksleuf, waarschijnlijk van een oude zij-ingang van de kerk en mogelijk zichtbaar op het minuutplan uit begin 19^e eeuw (Figuur 11), bestaat uit een losse vulling van donkerbruin zand met kalksteenmortel, baksteenfragmenten, modern glas en puin. Op basis van de

vulling, met onder andere modern glas erin, kan geconcludeerd worden dat S10 uit de Nieuwe tijd dateert.

S14 is een muurrest met een noord-zuid oriëntatie. De bakstenen muur is 4,55 m lang en 0,39 m breed. Er zijn nog drie lagen bakstenen aanwezig boven het vlak. Het formaat van de bakstenen is 19,5x9,5x4,5 cm. S14 ligt noord-zuid, parallel aan de muur van de kerk en in het verlengde van S15. S15 is een L-vormige muurrest. Van het west-oost georiënteerde deel is 6,43 m aangetroffen en van het noord-zuid georiënteerde deel 1,10 m. De maat van tien bakstenen, genomen van boven in de breedte, is 99,5 cm. De bakstenen zijn in strak verband gelegd, bijna zonder mortel. Op het minuutplan van begin 19e eeuw is te zien dat deze muurresten kunnen toebehoren aan de toenmalige buitenmuur van de kerk (Figuur 11). S15 ligt op één lijn met S10, parallel aan de noordmuur van de kerk. Uit de insteek van de muur S14 is bot, aardewerk en keramisch bouw materiaal afkomstig dat gedateerd kan worden tussen de 16e en de 19e eeuw.

Figuur 11: De Oude Jeroenskerk op het minuutplan uit begin 19e eeuw (bron: watwaswaar.nl).

In het noorden van het plangebied zijn drie kleine muurresten gevonden: S16, S20 en S21. De muurtjes zijn waarschijnlijk te relateren aan voormalige bebouwing buiten het kerkterrein. Naast S16 is aardewerk aangetroffen dat tussen 1650 en 1750 gedateerd wordt.

Sporen 17 en 19 vormen samen een halfronde muur. Spoor 18 betreft een uitbraaksleuf die ook bij de muur hoort. In het midden van de muur zijn vijf gaten waargenomen, waarschijnlijk van een hekwerk. Op een foto uit 1908 (Figuur 12) is te zien hoe deze muur er vroeger uit gezien heeft.

4.4. Botmateriaal

Er zijn in totaal 102 vondstnummers uitgedeeld, waarvan het merendeel menselijk botmateriaal betreft. Het ophogingspakket (S9) dat in het hele plangebied is aangetroffen bestond uit een verrommelde laag met daarin de resten van het skeletmateriaal afkomstig uit het oude kerkhof van de Oude Jeroenskerk. De grootste concentraties menselijk botmateriaal bevonden zich langs de noordmuur van de Oude Jeroenskerk. De knekelkuilen bevatten voornamelijk veel schedels en lange beenderen. Naast menselijk botmateriaal is er in mindere mate ook dierlijk botmateriaal aangetroffen, met name in werkput 1 in de Van Limburg Stirumstraat.

Het botmateriaal uit de westelijke helft van het plangebied is door een fysisch geograaf onderworpen aan een quickscan. De volledige rapportage van de quickscan is te vinden in bijlage 5. Uit de aangetroffen schedels is gebleken dat het minimum aantal verzamelde individuen 159 is, waarvan 71 afkomstig zijn uit de knekelkuilen. Van 137 individuen kan het geslacht worden bepaald en van 112 volwassen individuen kan globaal de leeftijd ten tijde van overlijden vast worden gesteld. Er zijn 35 niet-volwassenen aangetroffen, waaronder een kind in het graf (S11). De quickscan geeft duidelijk weer dat het voorkomen van ziekten in deze sample alomtegenwoordig is. Verschillende pathologieën zijn gediagnosticeerd, waaronder deficiëntieziekten, infecties, gewrichtsaandoeningen en anomalieën.

De aanwezigheid van kinderbotten en het voorkomen van verschillende leeftijdscategorieën geven aan dat het om algemene begraafplaats gaat.

Figuur 12: Het raadhuis op een foto uit 1908. Rechts onderin is de muur te zien. Links boven een detail van de gaten van het hekwerk en rechts een detail van de muur met hek.

4.5. Vondsten

Metaal

In S9 zijn, verspreid over het hele plangebied, diverse metalen nagels en spijkers gevonden. Dit zijn de nagels van doodskisten die met grondroering in het oude kerkhof verspreid zijn geraakt. De werkputten zijn systematisch met een metaaldetector afgezocht, hierbij zijn alle metaalvondsten verzameld. In werkput 5 zijn bij S11 in de trapeziumvormige kistafdruk nagels van de doodskist aangetroffen. Deze nagels lagen nog in op hun oorspronkelijke plek langs de rand van het spoor. Hier is het hout van de kist vergaan en zijn de nagels achtergebleven.

Glas

Er zijn acht fragmenten glas aangetroffen. Zes fragmenten zijn afkomstig van dezelfde fles, bestaande uit bruin glas met aan de onderkant een metalen ring. De fles kan in de 17^e eeuw worden gedateerd. De overige glasvondsten betreffen een fragment vensterglas, eveneens uit de 17^e eeuw, en een niet nader te determineren fragment uit de Nieuwe tijd A.

Aardewerk en keramisch bouw materiaal

Er zijn in totaal 41 fragmenten aardewerk, 6 fragmenten keramisch bouw materiaal en 2 knickers aangetroffen. Het aangetroffen aardewerk bestaat uit 4 fragmenten steengoed, daterend uit de 16^e tot en met 18^e of 19^e eeuw, en 23 fragmenten roodbakend aardewerk uit de 17e tot en met 20e eeuw, waarvan 19 fragmenten voorzien van loodglazuur. Verder zijn er vijf fragmenten faience verzameld die dateren uit de late 18e, 19e of 20e eeuw. Het overige aardewerk bestaat uit vijf fragmenten witbakend aardewerk met loodglazuur, daterend uit de 18de/19de eeuw, en één fragment majolica uit de tweede helft van de 16e eeuw. Tevens zijn er nog drie fragmenten industrieel witgoed en een fragment porselein uit de 19e of 20e eeuw aangetroffen. In S1, één van de knekelkuilen, is een fragment van een zogenaamde Baardmankruik aangetroffen. Op basis van stilistische kenmerken en mate van detaillering kan het Baardmanfragment in de 17de eeuw gedateerd worden (Figuur 13).

Het keramisch bouw materiaal bestaat uit vier fragmenten van gedecoreerde wandtegels. Deze tegelfragmenten dateren alle vier uit de 19de/20ste eeuw. Tevens zijn er een roodbakende dakpan uit 1750-1850 en een fragment van een betonvloer uit 1940-1960 aangetroffen.

De knickers zijn beide gemaakt uit roodbakend aardewerk. Eén is geglazuurd met loodglazuur en versierd met mangaanoxide; de andere is ongeglaazuurd. Beide zijn te dateren in de Nieuwe tijd B of C.

Het aardewerk dateert uit de Nieuwe tijd. Mede op basis van het aardewerk is S9 ook in de Nieuwe tijd gedateerd.

Kleipijpen

In werkput 1 en 3 en in sleuf 1 en 3 zijn diverse fragmenten van stelen en ketels van kleipijpen gevonden. Hierbij zijn acht losse steelfragmenten, waarvan zes onversierd en niet nader te dateren. Eén steelfragment bevat steelversiering bestaande uit een bandstempeldecoratie en de tekst "IN GOUDA" rondom de steel. Op basis van deze decoratie kan het steelfragment in de tweede helft van de 18de eeuw gedateerd worden. Een ander steelfragment bevat steelversiering bestaande uit een serie raderingen afgezoomd met een parelrand. Dit steelfragment dateert uit de late 17de eeuw (Duco 1987).

Er zijn zeven losse ketelfragmenten aangetroffen, waarvan er drie een leesbaar hielmerk en/of bijmerk dragen op basis waarvan ze te dateren zijn en er twee op basis van de ketelvorm en –decoratie nader te determineren zijn. Twee ketelfragmenten zijn niet nader te dateren. Eén ketel draagt als hielmerk een gekroonde 12 en als bijmerk het Goudse wapen met een 's' erboven. Vanaf 1740 bestaat een uitgebreid octrooi op het Goudse wapen als bijmerk. Alleen de beste pijpen mogen dit wapenschild dragen, op de mindere pijpen wordt boven het Goudse schild een 's' afgebeeld. De 's' geeft aan dat het hier om een *slegte* of gewone pijp gaat. Op basis van het hielmerk en het bijmerk dateert deze ketel tussen 1740 en 1840 (Duco 1987). Een tweede ketel dateert op basis van het hielmerk en bijmerk tussen 1739 en 1872. Het hielmerk bestaat uit de letters 'MG' met een kroontje erboven en de ketel is voorzien van het Goudse wapen, zonder 's' erboven, als bijmerk. Dit impliceert ofwel dat de pijp van een betere kwaliteit was en daarom het Goudse wapen als bijmerk mocht dragen, ofwel dat de pijp van na 1840 dateert, wanneer de 's' als aanduiding voor mindere pijpen vervalst. De derde ketel die op basis van het hielmerk gedateerd kan worden, is gemaakt tussen 1717 en 1800. Het hielmerk bestaat uit de letters 'TI', de letters zijn gekroond (Duco 2003).

Er zijn twee losse ketels aangetroffen met dezelfde decoratie op de ketel, te weten zeven bolletjes die een gestileerde bloem voorstellen. Het betreft hier een zogenaamde *groffe* of *slegte* pijp uit de 18de eeuw. De pijp is op basis van de decoratie en trechtervormige ketel te dateren in de eerste helft van de 18de eeuw en is vergelijkbaar met de in Duco afgebeelde pijp nr. 133 (Duco 1987, 49-50).

In S1, in de knekelkuil, is eveneens een dergelijke kleipijp gevonden, met dezelfde decoratie. De ketel is nog vrijwel in tact, de steel is niet meer heel, maar nog wel verbonden met de ketel (Figuur 14). Het is de enige kleipijp waarvan de ketel en steel nog met elkaar verbonden zijn.

Figuur 13: Fragment van een Baardman kruik, afkomstig uit een van de drie knekelkuilen (S1).

Figuur 14: Kleipijp. Ketel en gedeeltelijke steel. Afkomstig uit knekelkuil (S1).

5. Discussie van de onderzoeksresultaten en conclusie

Er zijn parallel aan de noordelijke zijmuur van de Oude Jeroenskerk drie knekelkuilen aangetroffen, waarvan er twee nog grotendeels intact waren (S1 en S3) en één verstoord was door moderne buizen (S2). Daarnaast zijn ten noorden van deze knekelkuilen en ten oosten van de kerk nog drie mogelijke verstoorde knekelkuilen aangetroffen die vanwege de ligging onder de verstoringsdiepte en de aard van het onderzoek (begeleiding) niet nader zijn onderzocht. De wel onderzochte knekelkuilen vertoonden een vergelijkbaar schema van depositie: de inhoud bestond uit voornamelijk schedels, lange beenderen en enkele bekkens, die systematisch en zorgvuldig naast en over elkaar in de knekelkuilen waren gedeponneerd. Knekelkuilen zijn kuilen met daarin de botten uit geruimde oudere graven. Bij het herbegraven van botten in knekelkuilen is het gebruikelijk dat voornamelijk de lange beenderen en schedels worden herbegraven. De kleine botten worden vaak niet uit het oude graf verzameld en komen daardoor meestal niet in knekelkuilen terecht. Er is vrij weinig gepubliceerd over knekelkuilen of archeologisch onderzoek van deze kuilen. Een publicatie van het skeletmateriaal dat is aangetroffen tijdens een archeologisch onderzoek aan de Paardenmarkt te Alkmaar noemt wel de aangetroffen knekelkuilen, maar vertelt verder niets over de opbouw van de knekelkuilen of de karakteristieken ervan (d'Hollosy 2005). De datering van de knekelkuilen aangetroffen bij de Oude Jeroenskerk is nog niet bekend, maar zal mogelijk vastgesteld kunnen worden na onderzoek in het archief van de Oude Jeroenskerk.

Daarnaast is er een muur aangetroffen (S4), parallel aan de noordzijde van de kerk, circa 3 meter van de kerkmuur verwijderd. Deze muur behoorde toe aan een bijgebouw van de kerk, mogelijk het oude baptisterium. Op een gravure van Rademaker is ter hoogte van S4 een muur te zien die hoort bij een aanbouw aan de noordzijde van de kerk (Figuur 15). Dat de muur uit de Nieuwe tijd dateert kan worden geconcludeerd op basis van de gebruikte bakstenen.

Ter hoogte van de noordelijke zij-ingang van de Oude Jeroenskerk is een uitbraaksleuf (S10) van een muur aangetroffen. De losse vulling van deze uitbraaksleuf bevatte modern materiaal als glas, baksteen- en leisteenpuin, mogelijk het materiaal van reparatiewerkzaamheden aan het dak van de kerk. Op de gravure van Rademaker is een structuur te zien, waarschijnlijk een oorspronkelijke ingang aan de noordzijde van de kerk, waar S10 vermoedelijk de uitbraaksleuf van is (Figuur 15). De ligging van de uitbraaksleuf en de huidige ingang aan de noordzijde komen overeen met de ingang in de 17de eeuw aan de noordzijde zoals afgebeeld op de gravure. De structuur is ook nog zichtbaar op het minuutplan uit begin 19^e eeuw.

Een derde muur is aangetroffen aan de oostzijde van de kerk en bestaat uit S14 en S15. Ook deze muur is zichtbaar op het minuutplan uit begin 19^e eeuw. Enkele muurresten in het noorden van het plangebied (S16, 20 en 21) horen waarschijnlijk niet bij de kerk maar bij voormalige bebouwing. Twee muren en een uitbraaksleuf in het zuidoosten van het plangebied behoren bij een voormalige muur met hek van het raadhuis.

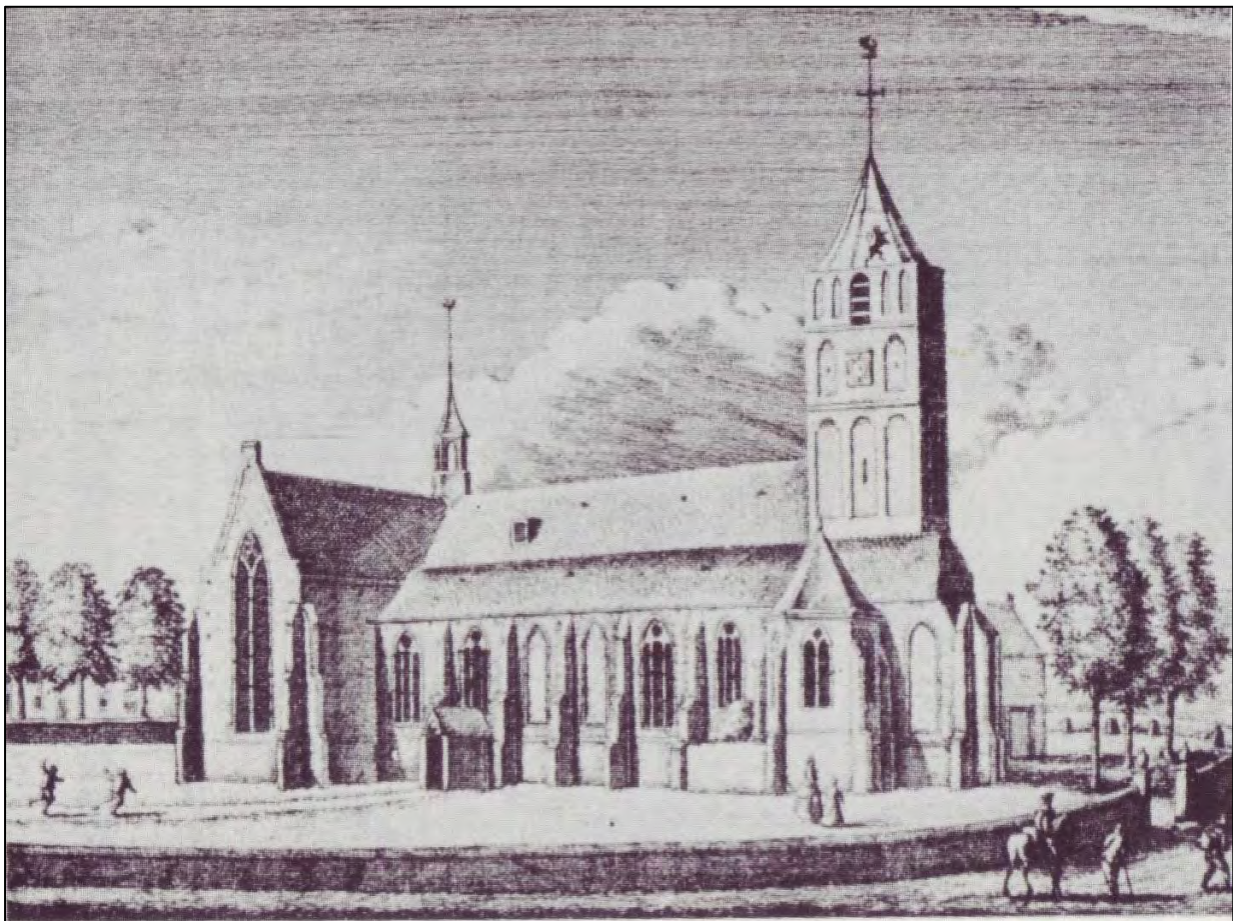
Er zijn drie waterputten aangetroffen (S5 tot en met S8; S12 en S13; S22). De waterput met spoornummers 5 tot en met 8 heeft een doorsnede van 1,05 m aan de binnenzijde van de put en een insteek met een diameter van 1,75 m. De bovenkant van de put en de stenen in het profiel vertoonden sporen van secundaire verbranding. Op de waterput is een stortkoker aangesloten. De waterput is niet uitgenomen, dus er kan geen uitspraak worden gedaan over het (her)gebruik en de datering van de put op basis van vondstmateriaal. Wel is er een baksteenmaat genomen. Op basis hiervan is de put in de 18de eeuw gedateerd. Ook de andere twee waterputten zijn in de Nieuwe tijd te dateren. Deze waterputten zijn beide overkoepeld. Op de waterput met spoornummers 12 en 13 is secundair een stortkoker aangesloten. Of dit ook bij S22 het geval was, kon niet worden bepaald omdat deze waterput onder het maaiveld gelegen was en verder niet is onderzocht.

Het aangetroffen ophogingspakket (S9) is qua samenstelling vergelijkbaar met het ophogingspakket dat bij de opgraving aan de Kerkstraat is aangetroffen (Hoven & Van den Engel 2009). De afgraving en omroering van de grond hangt samen met het grondgebruik in Noordwijk. In Noordwijk was in de Nieuwe tijd de kweek van kruiden en later ook de bollenteelt van groot belang. Om aan geschikte grond hiervoor te komen zijn veel duinen en strandwallen afgegraven. Op basis van gesprekken met inwoners van Noordwijk-Binnen (Dhr. Van der Ham en Dhr. Verkade) is naar voren gekomen dat er direct ten noorden van de Oude Jeroenskerk in de recente geschiedenis bouw- en

sloopwerkzaamheden hebben plaatsgevonden. Zo is in de jaren '60 van de 20ste eeuw de oude muur van het kerkhof gesloopt. Bij de werkzaamheden op het oude kerkhofterrein lagen grote kuilen in het terrein open, met daarin schedels en beenderen zichtbaar. Er zijn toentertijd veel schedels en botten door mensen mee naar huis genomen, aldus ooggetuigen van dit geheel. De grote hoeveelheid leisteen in het ophogingspakket en in de knekelkuilen hangt mogelijk samen met reparatiewerkzaamheden aan het dak van de kerk, dat bedekt is met leisteen.

Op basis van de ligging van de sporen (uitgezonderd S11) in S9 kan geconcludeerd worden dat de sporen jonger zijn dan S9. In de Nieuwe tijd werd de bodem afgegraven ten behoeve van kruidenkweek of bollenteelt. S9 kan op basis van het aardewerk dat in deze laag werd aangetroffen eveneens gedateerd worden in de Nieuwe tijd. Vergelijkbare grond en bijvulling als in S9 is ook in S1, 2 en 3 (de knekelkuilen) aangetroffen. De grond uit ophogingslaag S9 is gebruikt om de knekelkuilen dicht te gooien, vandaar dezelfde vulling. De knekelkuilen dateren logischerwijs ook uit de Nieuwe tijd. Bovendien zijn er in de knekelkuilen aardewerk- en kleipijpfragmenten aangetroffen die de vulling van de kuilen in de Nieuwe tijd dateren.

In werkput 5, onder de ophogingslaag, is in het zand een kindergraf aangetroffen (S11). Dit graf ligt in het schone zand en is ouder dan het ophogingspakket en de sporen in dit pakket. Het skelet lag nog in oorspronkelijk verband, alleen de schedel ontbrak. Een verklaring hiervoor is dat bij afgraving ten behoeve van kruidenkweek of bollenteelt de top van de graven in het zand geraakt zijn. Hierbij zijn veelal de schedels, die ietwat hoger liggen dan de rest van het skelet, geraakt en verplaatst. Bij archeologisch onderzoek aan de Kerkstraat is een vergelijkbare situatie aangetroffen; bij het merendeel van de aangetroffen graven ontbrak de schedel. Op basis van de smalle trapeziumvormige kistafdruk en aan de Kerkstraat gevonden vergelijkbare graven kan dit graf aan het eind van de 15de eeuw gedateerd worden (Hoven en Van den Engel 2009).

Figuur 15: De kerk in de 17^e eeuw, gezien vanaf de noordwestzijde, met de oude kerkmuur en bijgebouw aan de noordmuur. Gravure van A. Rademaker.

Op basis van de bevindingen tijdens de archeologische begeleiding kan geconcludeerd worden dat in het gehele plangebied een ophogingslaag uit de Nieuwe tijd met daarin de verstoorte resten van het oude kerkhof aanwezig is. In dit pakket zijn grote hoeveelheden botmateriaal aangetroffen die afkomstig zijn uit het oude kerkhof. Ook zijn er in dit pakket sporen van sloop- en reparatiewerkzaamheden terug te vinden. Langs de noord- en oostmuur van de Oude Jeroenskerk zijn drie, mogelijk zes, knekelkuilen aangetroffen daterend uit de Nieuwe tijd. Onder het ophogingspakket is een kindergraf uit de late 15de eeuw aangetroffen. Geconcludeerd kan worden dat in het gehele plangebied nog resten van het oude kerkhof terug te vinden zijn in het ophogingspakket en dat er zich onder dit ophogingspakket waarschijnlijk nog intacte graven (uit de 15de eeuw) bevinden. De oude kerkhofmuur is in het noorden van sleuf 1 aangetroffen en is na te zijn gedocumenteerd verwijderd. Het meeste botmateriaal is aangetroffen binnen de oude grenzen van het kerkhof. Dit is niet verwonderlijk, aangezien de oorspronkelijke graven hier lagen en het botmateriaal niet verplaatst is bij werkzaamheden. Historisch beeldmateriaal, zoals een gravure van Rademakers, toont de ligging van de kerkhofmuur (Figuur 15). Deze kerkhofmuur is in de jaren '60 van de 20^e eeuw gesloopt. Het grootste gedeelte van het plangebied, nabij de noordzijde van de Oude Jeroenskerk, is in de tweede helft van de 20^e eeuw door bodemingrepen verstoord. Hierbij zijn ook al skeletresten blootgelegd, verplaatst en verwijderd.

6. Beantwoording van de onderzoeksvragen

- *Zijn er archeologische resten aanwezig ter hoogte van het Raadhuisplein en wat is de aard, kwaliteit en omvang van de resten? Is het mogelijk op basis van het vondstmateriaal wat te zeggen over de ouderdom van eventuele archeologische resten?*

Parallel aan de noordelijke en oostelijke zijmuur van de kerk zijn knekelkuilen aangetroffen, waarvan twee nog grotendeels intact waren (S1 en S3), één verstoord was (S2) en drie slechts als mogelijke knekelkuilen te interpreteren zijn op basis van de aanwezigheid van een niet nader onderzochte botconcentratie. Daarnaast is er een muur aangetroffen (S4), parallel aan de noordzijde van de kerk, circa 3 meter van de kerkmuur verwijderd, hoogstwaarschijnlijk toebehorend aan het oude baptisterium. Een uitbraaksleuf (S10) en twee muurresten (S14 en S15) vormen waarschijnlijk restanten van de voormalige buitenmuur van de kerk zoals deze nog zichtbaar is op het minuutplan uit begin 19^e eeuw. Er zijn bovendien drie (overkoepelde) waterputten aangetroffen (S5 tot en met S8; S12 en S13; S22), waarvan op minimaal twee secundair stortkokers waren aangesloten.

Enkele muurresten in het noorden van het plangebied (S16, 20 en 21) horen waarschijnlijk niet bij de kerk maar bij huizen ten noorden van de kerk. Twee muren en een uitbraaksleuf in het zuidoosten van het plangebied behoren bij een voormalige muur met hek van het raadhuis.

Op basis van de ligging van de sporen (uitgezonderd S11) in S9 kan geconcludeerd worden dat de sporen jonger zijn dan S9. S9 dateert uit de Nieuwe tijd. In de knekelkuilen zijn aardewerk- en kleipijpfragmenten aangetroffen die de vulling van de kuilen in de Nieuwe tijd dateren.

In werkput 5, onder de ophogingslaag, is in het zand een kindergraf aangetroffen (S11). Op basis van de smalle trapeziumvormige kistafdruk en eerder gevonden vergelijkbare graven kan dit graf aan het eind van de 15de eeuw gedateerd worden.

- *Is er sprake van ophogingslagen binnen het plangebied? Uit welke periode dateren de lagen? Hoe dik zijn ze? En op welke diepte t.o.v. NAP bevinden ze zich? Uit welk materiaal bestaan deze lagen en bestaan hierin chronologische en ruimtelijke verschillen? Is er sprake van gestort afval?*

Er is een ophogingspakket aangetroffen (S9), van circa 1,20 m dik dat vergelijkbaar is met het ophogingspakket dat werd aangetroffen bij het archeologisch onderzoek aan de Kerkstraat. Het verrommelde ophogingspakket dateert uit de Nieuwe tijd. De onderkant van het pakket ligt op ongeveer 1,0 m +NAP. De laag bestaat uit grijsbruin zand met puin, leisteen- en baksteenfragmenten van diverse grootte, metaal en een grote hoeveelheid botmateriaal. In het oosten van werkput 4 zijn kuilen met concentraties leisteen aangetroffen. Deze concentraties leisteen hangen waarschijnlijk samen met reparatiewerkzaamheden aan het dak van de kerk.

- *Hoe ziet de bodemopbouw eruit? Wat is de bodemkwaliteit (gaafheid)? Welke dieptes kunnen worden vastgesteld voor het onverstoorde niveau? Welke datering valt aan dit onverstoorde niveau te geven? Zijn er meerdere bewoningsniveaus waar te nemen?*

De begeleiding is tot circa 40 cm onder het maaiveld uitgevoerd, hier was van een natuurlijke bodemopbouw in fysisch geografische zin geen sprake. Het ongestoorde niveau is alleen aangetroffen op circa 1,20 m onder het vlakniveau van werkput 4. Een exacte datering is niet te geven op basis van dit onderzoek, maar het dateert in ieder geval van voor het eind van de 15de eeuw gezien het feit dat een 15de-eeuws graf in het schone zand ligt. Er is geen fysisch geografisch onderzoek uitgevoerd omdat dit niet van toepassing was. Er is geen bewoningsniveau aangetroffen.

- *Is het mogelijk het ruimtelijk beeld aan te vullen en de verbinding te leggen tussen het onderzoek van het nonnenklooster en de kerk?*

Net als bij de opgraving aan de Kerkstraat en aan het klooster is er een ophogingspakket van 1,20-1,50 m dik aangetroffen, dat als spoor 9 gedefinieerd en beschreven is. Dit pakket bevat de verrommelde skeletresten van het voormalige kerkhof. In werkput 5 is onder dit ophogingspakket, in het zand, een kindergraf aangetroffen (S11). S11 is vergelijkbaar met de graven die zijn aangetroffen bij het archeologisch onderzoek aan de Kerkstraat (Hoven & Van den Engel 2009). Op basis van de smalle trapeziumvormige kistafdruk, en de vergelijkbare graven die eerder aan de Kerkstraat gevonden zijn, kan dit graf aan het eind van de 15de eeuw gedateerd worden.

7. Aanbevelingen

Op basis van het aantal schedels is geconcludeerd dat bij de archeologische begeleiding aan het Raadhuisplein botmateriaal van minimaal 159 individuen is aangetroffen. Hiervan zijn 101 schedels geschikt voor geslachtsbepaling. De leeftijd ten tijde van de dood kan bij 112 volwassenen worden vastgesteld. De 35 botten die toebehoren aan kinderen lenen zich eveneens voor een leeftijdsbepaling. De aanwezigheid van de kinderbotten en het voorkomen van verschillende leeftijdscategorieën geeft aan dat het om een algemene begraafplaats gaat. Het aantal pathologieën is gevarieerd en omvangrijk.

Nader onderzoek naar het botmateriaal zou een beter beeld kunnen geven van deze algemene begraafplaats nabij de Oude Jeroenskerk en daarmee inzicht in de leefwijze van de inwoners van Noordwijk vanaf het einde van de 15^e eeuw. Daarmee moet echter rekening worden gehouden dat het materiaal afkomstig is uit – deels verstoorde – knekelkuilen en, op de botten uit S11 na, niet uit intacte graven. Het is aan het bevoegd gezag (de gemeente Noordwijk) om te bepalen in hoeverre dit nader onderzoek wenselijk is.

Literatuur en kaarten

ANWB, 2005: *ANWB Topografische Atlas Zuid-Holland 1:25000*, Den Haag.

Centraal College van Deskundigen, 2006: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie*, versie 3.1, Gouda.

College voor de Archeologische Kwaliteit, 2005: *Archeologische standaard boorbeschrijving*, Archeologie Leidraad 3, Gouda.

Duco, D.H. 1987: *De Nederlandse kleipijp. Handboek voor dateren en determineren*, Leiden.

Duco, D.H. 2003: *Merken en merkenrecht van de pijpenmakers in Gouda*, Amsterdam.

Hebink, K.A., 2009: *Een archeologisch bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek door middel van boringen op een terrein aan de Bronckhorststraat te Noordwijk-Binnen, gemeente Noordwijk, Geldermalsen*.

d'Hollosy, M.L. 2005: *Het onderzoek van menselijk skeletmateriaal van de Paardenmarkt te Alkmaar (inventariserend veldonderzoek)*. *Hollandia reeks 87*, Zaandijk.

Hoven, E./H.W.D. van den Engel, 2009: *Inventariserend Veldonderzoek (IVO) d.m.v. proefsleuven en Archeologische Begeleiding. Kerkstraat te Noordwijk, Gemeente Noordwijk*, Noordwijk

Kloos, J. 1986: *Noordwijk in de loop der eeuwen*, Noordwijk

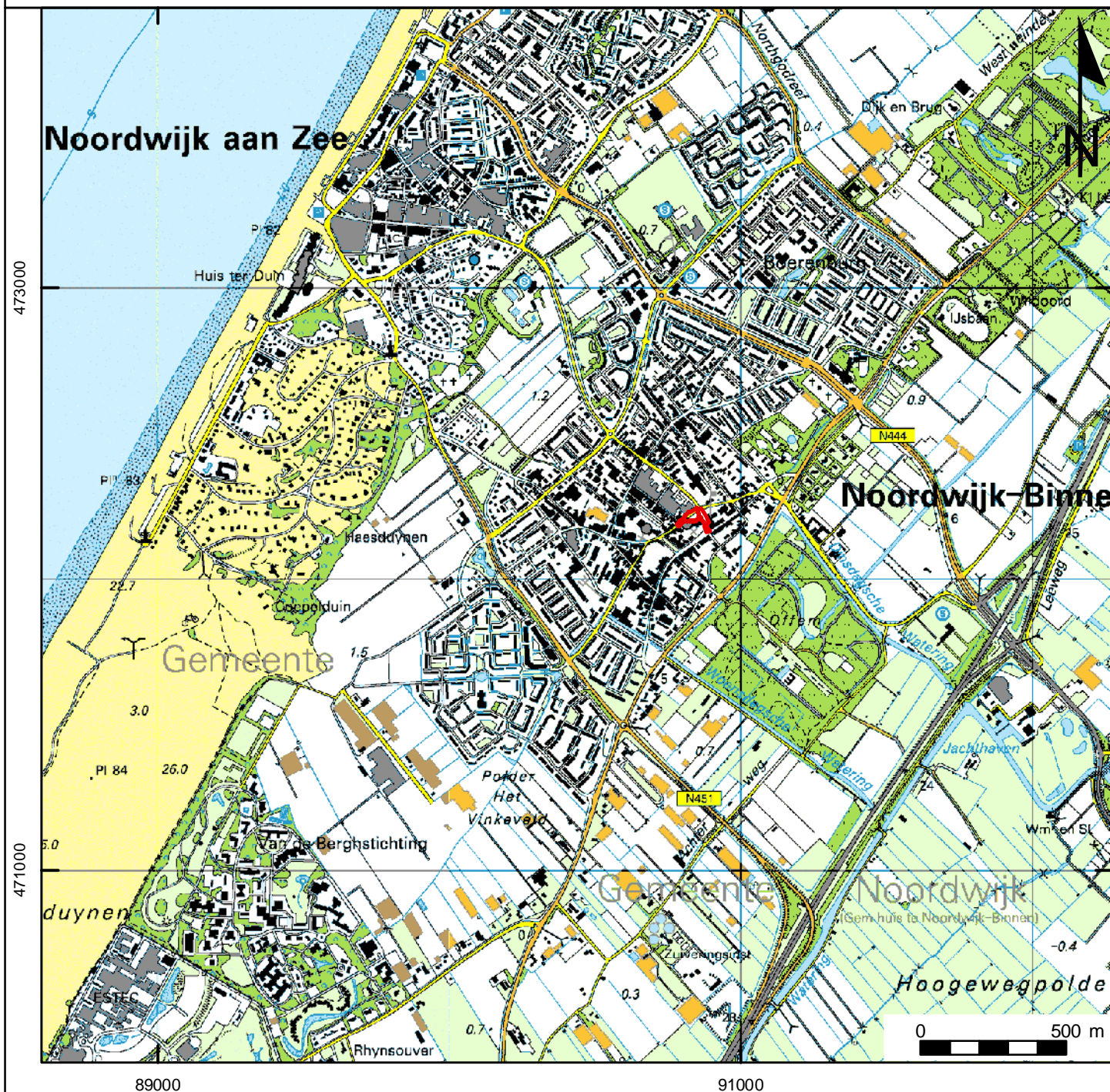
Siemons, H. 2010, *Programma van Eisen voor archeologisch onderzoek. Kern Noordwijk-Binnen, deelplan Raadhuisplein. Archeologische Begeleiding van bodemingrepen met beperkte verstoring*, Leiden.

Lijst van afkortingen

Afkortingen

Archis	Archeologisch Informatie Systeem
AMK	Archeologische Monumenten Kaart
GPS	<i>Global Positioning System</i>
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
mv	maaiveld (het landoppervlak)
NAP	Normaal Amsterdams Peil
PvA	Plan van Aanpak
PvE	Programma van Eisen
RCE	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
ROB	Rijksdienst voor het Bodemkundig Onderzoek (tegenwoordig RCE)

Bijlage 1: Topografische kaart

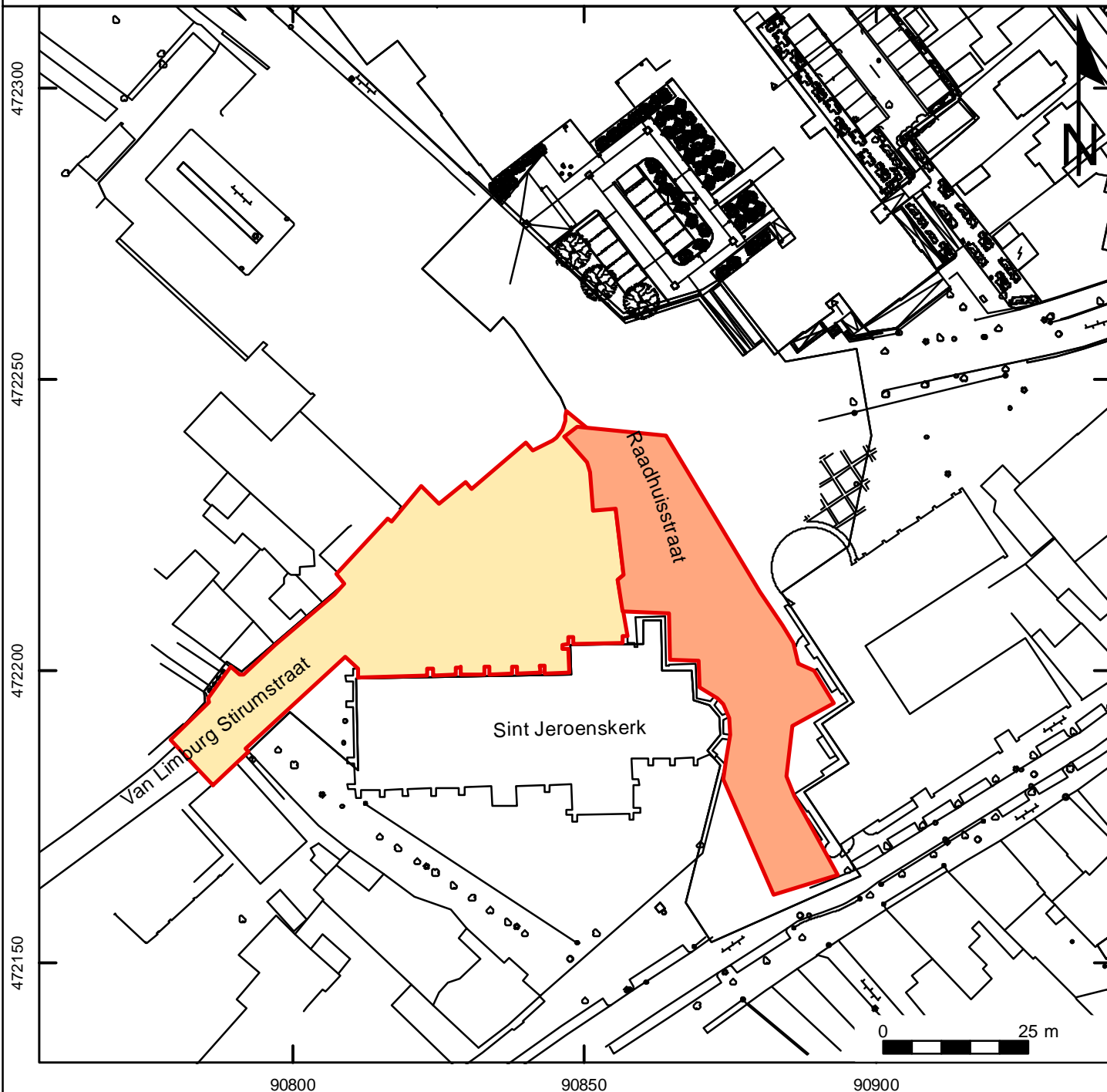
Projectnummer: 21010410
Projectnaam: Noordwijk, Raadhuisplein

Legenda

 Plangebied

Bijlage 2: Locatiekaart

Projectnummer: 21010410

Projectnaam: Noordwijk, Raadhuisplein

Legenda

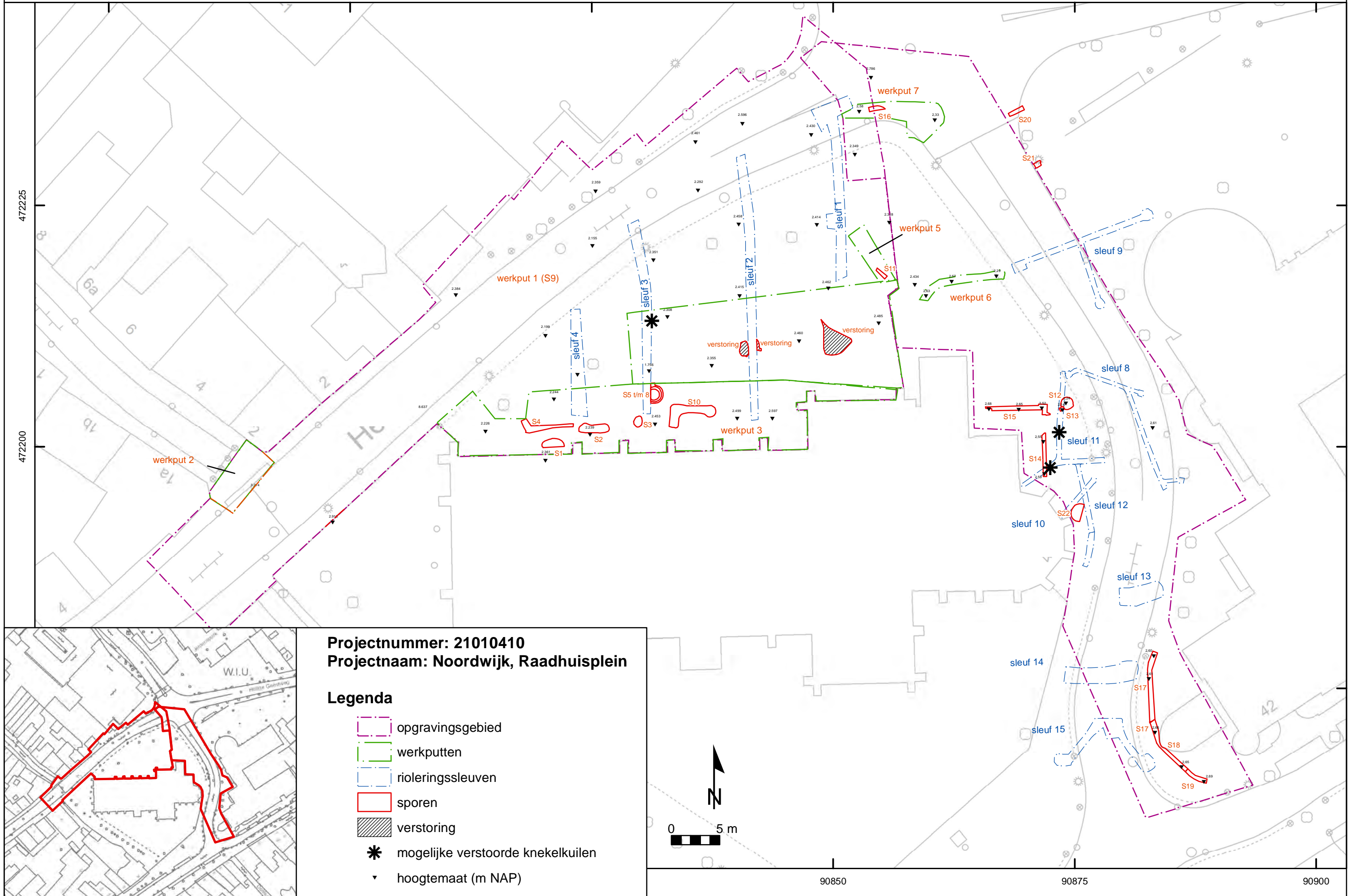
Plangebied

 fase 1

 fase 2

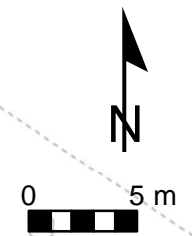
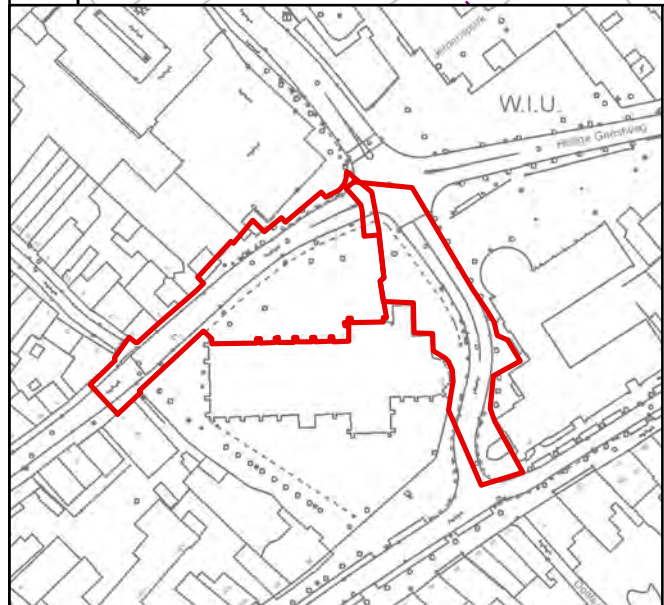
Bijlage 3: Allesporenkaart

Projectnummer: 21010410
Projectnaam: Noordwijk, Raadhuisplein

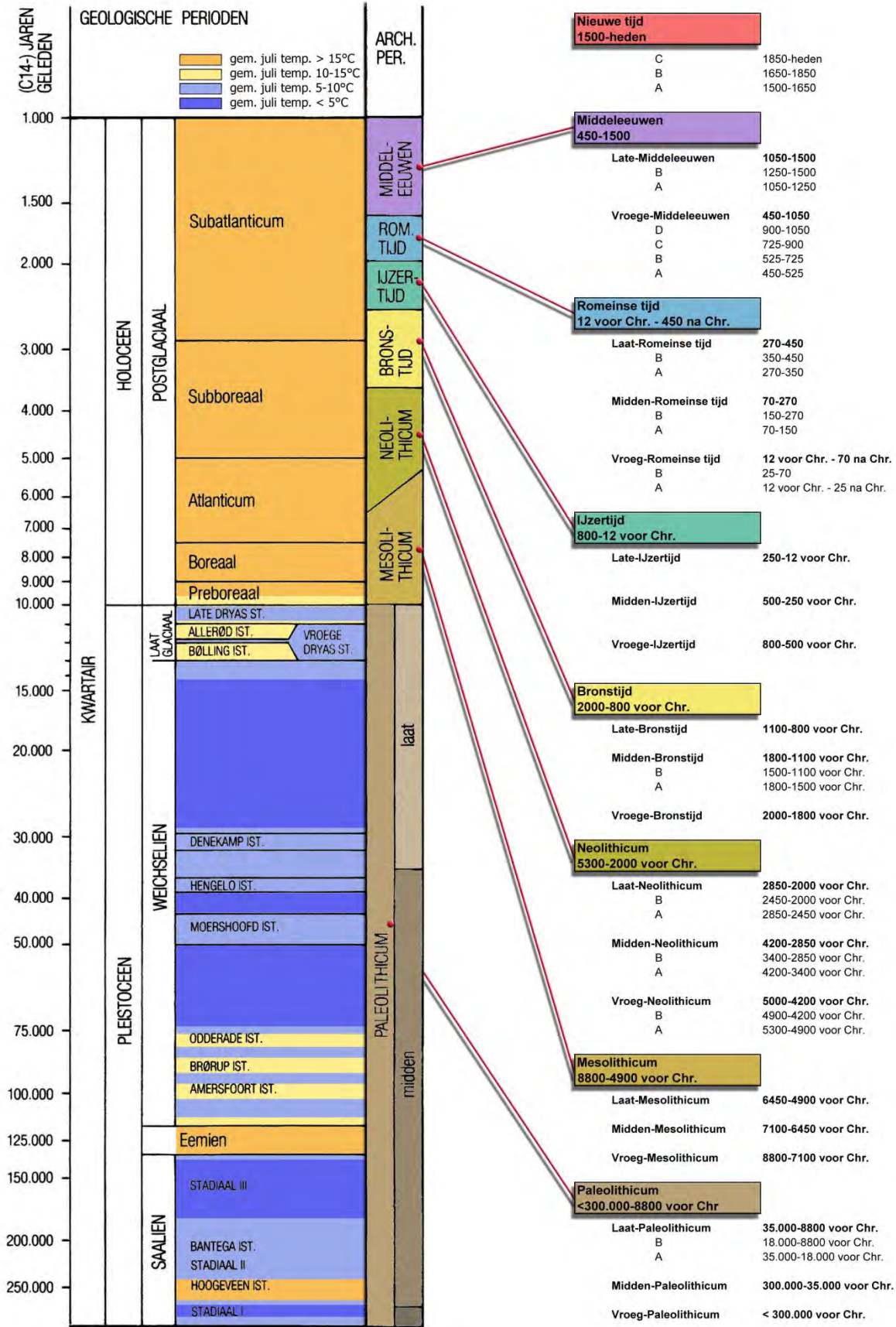
Legenda

- opgravingsgebied
- werkputten
- rioleringsseuven
- sporen
- verstoring
- * mogelijke verstoorde knekelkuilen
- ▼ hoogtemaat (m NAP)

90850 90875 90900

Bijlage 4: Periodentabel

Bijlage 5: Sporenlijst

Projectnummer:
21010410
Projectnaam:
Noordwijk, Raadhuisplein

Becker & Van de Graaf

SPORENLIJST

spoor	datum	werkput	vlak	TV	afmetingen vlak		vorm/ contour	textuur	kleur	org	inluitsels (grootte/aantal etc.)	interpretatie	coupe (J/N)	NAP	opmerking
					lengte	breedte									
1	1-6-2010	3	1		2,17	1,50	onr	zandig	dbr		bot 70%, leisteen 2%, bs 1%	knekelkuil	N		kuil liep wrs tot aan muur kerk, maar daar onderzoeken wij niet omdat niet verder verdiept wordt
2	1-6-2010	3	1		2,53	0,80	onr	zandig	dbr		bot 70%, leisteen 2%, bs 1%	knekelkuil	N		
3	1-6-2010	3	1		1,22	0,82	ovaal	zandig	dbr		bot 70%, leisteen 2%, bs 1%	knekelkuil	N		vulling S1 t/m 3 is vergelijkbaar met S9 (laag)
4	1-6-2010	3	1		4,50	1,42	L-vorm				ligr kalkmortel met polygonale kiezels ca. 5 mm	muur	N		30 cm dik in O-W muur, 61 cm dik in N-Z muur; muur ligt in laag 9 en is dus jonger dan laag 9; geen baksteenmaat mogelijk; muur loopt parallel met N-Z kerk, afstand tot kerk is 2,20 m
5	1-6-2010	3	1		1,75	1,75	ovaal	z1	dbr		leisteen, polygonaal ca. 5 cm, bs gruis, kalkmortelbrokjes	insteek			insteek waterput S 6
6	1-6-2010	3	1		1,43	1,43	ovaal	bs			trapeziumvormige bs, witte kalkmortel	water/beerput			bs formaat 18,5x8x3 cm, kalkmortel in voegen zichtbaar, diameter binnenzijde 1,05 m. Aan de binnenkant is geen mortel zichtbaar. Bovenop sporen van secundaire verbranding.
7	1-6-2010	3	1		1,05	1,05	ovaal	zandig	dbr		2% bs puin, 1% kiezel	vulling S 6			
8	1-6-2010	3	1				rechthoek	bs							
9	1-6-2010	3	1		hele wp			zand	grbr		5% leisteen (2-4cm), bs fragm verschillende groottes, bot	laag			
10	1-6-2010	3	1		4,30 W-O	2,60 N-Z	L-vorm	zand	dbr		kalksteenmortel, bs fragmenten, modern glas	uitbraaksleuf			losse vulling
11	2-6-2010	5	1												zie dagrapport
12	16-8-2010											waterput			
13	16-8-2010											stortkoker			
14	16-8-2010											muur N-Z			
15	16-8-2010											muur O-W			
16	20-8-2010	7	1				lineair	BS							
17	20-8-2010	7	1				lineair					muur			voor raadhuis
18	20-8-2010	7	1				lineair					uitbraaksleuf			voor raadhuis, bs formaat 20x18x6,5
19	20-8-2010	7	1				lineair					muur			voor raadhuis, alleen breuksteen (?)

Projectnummer:
21010410
Projectnaam:
Noordwijk, Raadhuisplein

Becker & Van de Graaf

SPORENLIJST

spoor	datum	werkput	vlak	TV	afmetingen vlak		vorm/ contour	textuur	kleur	org	inluitsels (grootte/aantal etc.)	interpretatie	coupe (J/N)	NAP	opmerking
					lengte	breedte									
20	24-8-2010			1	2,00	0,45	lineair					muur			div. steensoorten en formaten
21	24-8-2010			1								muur			19x9,5x4
22	24-8-2010			1								sleuf			

Bijlage 6: Vondstenlijst

Projectnummer: 21010410
 21010410
 Projectnaam:
 Noordwijk, Raadhuisplein

Becker & Van de Graaf

VONDSTENLIJST

vondstnr.	datum	werkput	vlak	vak	spoor	vulling	segment	categorie	verzamelwijze	veldvolume (monster)	aantal fragmenten	tek.nr.	opmerking
1	31-5-2010	-	-	-				BOT	verzameld aan opp				geraapt langs N-zijde kerk
2	31-5-2010	1	1	1				BOT					vak 1 = vanaf Limburg Stirumstraat 1 naar het oosten
3	31-5-2010	1	1	2				BOT					vak 2 = 5-10 m
4	31-5-2010	1	1	1				KER					vak 1
5	31-5-2010	1	1	1				PYP					kopje
6	31-5-2010	1	1	2				PYP					stukje steel + fragment kop
7	31-5-2010	1	1	3				PYP					fragment kop
8	31-5-2010	1	1	4				BOT					
9	31-5-2010	1	1	5				KBW					stuk tegel, gedecoreerd
10	31-5-2010	1	1	5				BOT					
11	31-5-2010	1	1	6				BOT					
12	31-5-2010	1	1	6				KER					
13	31-5-2010	1	1	7				BOT					
14	31-5-2010	1	1	6				KBW					
15	31-5-2010	1	1	7				KER					
16	31-5-2010	1	1	7				BOT					
17	31-5-2010	nvt						BOT					big bag met bot, verzameld langs N-zijde v/d kerk
18	1-6-2010	3	1	1				BOT					0-5m
19	1-6-2010	3	1	2				BOT					5-10m
20	1-6-2010	3	1	3				BOT					10-15m
21	1-6-2010	3	1	1				BOT					0-5m
22	1-6-2010	3	1	2				BOT					5-10m

Projectnummer: 21010410
 21010410
 Projectnaam:
 Noordwijk, Raadhuisplein

Becker & Van de Graaf

VONDSTENLIJST

vondstnr.	datum	werkput	vlak	vak	spoor	vulling	segment	categorie	verzamelwijze	veldvolume (monster)	aantal fragmenten	tek.nr.	opmerking
23	1-6-2010	3	1	2				BOT					
24	1-6-2010	3	1	2				BOT					
25	1-6-2010	3	1	4				BOT					
26	1-6-2010	3	1	5				BOT					
27	1-6-2010	3	1	6				BOT					
28	1-6-2010	3	1	2				BOT					
29	1-6-2010	3	1	3				BOT					
30	1-6-2010	3	1	3				BOT					
31	1-6-2010	3	1	1/2	1			BOT					
32	1-6-2010	3	1	2/3	2			BOT					
33	1-6-2010	3	1	3	3			BOT					
34	1-6-2010	3	1	1				BOT					
35	1-6-2010	3	1	2	9			BOT					ten N van S1 en S2 schedel
36	2-6-2010	3	1		1			BOT					uit bovenste 10-15 cm vlek
37	2-6-2010	3	1		1			BOT					uit bovenste 10-15 cm vlek
38	2-6-2010	3	1		1			diversen					uit bovenste 10-15 cm vlek
39	2-6-2010	3	1		1			PYP					ca. 10 cm onder vlak in S1
40	2-6-2010	5	1		9			BOT					
41	2-6-2010	5	1		9			BOT					
42	2-6-2010	5	1		9			BOT					
43	2-6-2010	5	1		11			BOT					meerdere zakken in één zak
44	2-6-2010	5	1		11			MXX					S11, oostzijde

Projectnummer: 21010410
 21010410
 Projectnaam:
 Noordwijk, Raadhuisplein

Becker & Van de Graaf

VONDSTENLIJST

vondstnr.	datum	werkput	vlak	vak	spoor	vulling	segment	categorie	verzamelwijze	veldvolume (monster)	aantal fragmenten	tek.nr.	opmerking
45	2-6-2010	5	1		11			MXX					
46	2-6-2010	3	1	1	1			BOT					va ca. 10/15 cm onder vlak
47	2-6-2010	3	1	1	1			BOT					va ca. 10/15 cm onder vlak
48	2-6-2010	3	1	1	1			BOT					va ca. 10/15 cm onder vlak
49	2-6-2010	3	1	1	1			BOT					va ca. 10/15 cm onder vlak
50	3-6-2010	3	1	3	3			MXX					uit bovenste 10-15 cm onder vlak, uit knekelkuil
51	3-6-2010	3	1	3	3			BOT					uit bovenste 10-15 cm onder vlak, uit knekelkuil
52	3-6-2010	3	1	3	3			KER					uit bovenste 10-15 cm onder vlak, uit knekelkuil
53	3-6-2010	3	1	3	3			BOT					knekelkuil, uit tussenvlak
54	3-6-2010	3	1	3	3			BOT					knekelkuil, uit tussenvlak
55	3-6-2010	3	1	3	3			BOT					knekelkuil, uit tussenvlak
56	3-6-2010	3	1	3	3			MXX					knekelkuil, uit tussenvlak, nagels
57	3-6-2010	3	1	3	3			BOT					
58	3-6-2010	3	1	3	3			BOT					
59	3-6-2010	3	1	3	3			BOT					
60	3-6-2010	1+4	1					MXX					spijkers uit WP1
61	3-6-2010	3	1	3	3			KLEI					knikker
62	3-6-2010	3	1	3	3			BOT					tussenvlak 2
63	3-6-2010	3	1	3	3			BOT					tussenvlak 2
64	3-6-2010	3	1	3	3			BOT					onderste laag
65	3-6-2010	3	1	3	3			BOT					onderste laag
66	3-6-2010	3	1	3	3			BOT					onderste laag

Projectnummer: 21010410
 21010410
 Projectnaam:
 Noordwijk, Raadhuisplein

Becker & Van de Graaf

VONDSTENLIJST

vondstnr.	datum	werkput	vlak	vak	spoor	vulling	segment	categorie	verzamelwijze	veldvolume (monster)	aantal fragmenten	tek.nr.	opmerking
67	3-6-2010	3	1	1	1			BOT					knekelkuil
68	3-6-2010	3	1	1/2	1			BOT					
69	3-6-2010	3	1	1/2	1			BOT					
70	3-6-2010	3	1	1/2	1			BOT					
71	3-6-2010	3	1	1/2	1			BOT					
72	3-6-2010	3	1	1/2	1			KER					baardman
73	3-6-2010	3	1	1/2	1			GL					
74	4-6-2010	3	1	2/3	2			BOT					
75	4-6-2010	3	1	2/3	2			BOT					
76	4-6-2010	3	1	2/3	2			KER					
77	4-6-2010	3	1	2/3	2			PYP					
78	7-6-2010	sleuf 1						BOT					rioleringssleuf 1 start
79	7-6-2010	sleuf 1						PYP					rioleringssleuf 1 start
80	7-6-2010	sleuf 1						KER					rioleringssleuf 1 start
81	7-6-2010	sleuf 1						MXX					rioleringssleuf 1 start
82	7-6-2010	sleuf 2						BOT					rioleringssleuf 2
83	7-6-2010	sleuf 3						BOT					rioleringssleuf 3
84	7-6-2010	sleuf 3						BOT					rioleringssleuf 3
85	7-6-2010	sleuf 3						BOT					rioleringssleuf 3
86	7-6-2010	sleuf 3						BOT					uit concentratie, verstoorde knekelkuil?
87	7-6-2010	sleuf 4						BOT					rioleringssleuf 4
88	7-6-2010	sleuf 3						PYP					sleuf 3

Projectnummer: 21010410
 21010410
 Projectnaam:
 Noordwijk, Raadhuisplein

Becker & Van de Graaf

VONDSTENLIJST

vondstnr.	datum	werkput	vlak	vak	spoor	vulling	segment	categorie	verzamelwijze	veldvolume (monster)	aantal fragmenten	tek.nr.	opmerking
89	16-8-2010	5			14			AW					insteek muur oostzijde
90	16-8-2010	5			14			BOT					insteek muur oostzijde
91	20-8-2010							OMB	stort				ingemeten
92	20-8-2010	6	1	1				OMB	aanleg				
93	20-8-2010	6	1	2				KER	aanleg				
94	20-8-2010	6	1	2				OMB	aanleg				
95	22-8-2010	7	1		16			KER	troffel				naast muur S16
96	24-8-2010							mix	hand				verzamelde (losse) vondsten hele terrein
97	24-8-2010	sleuf 10						BOT	hand		ca. 30		uit sleuf 10
98	25-8-2010	sleuf 11						BOT	hand		ca. 50		concentratie tijdens aanleg sleuf 11
99	25-8-2010	sleuf 11						BOT	hand				verzameld tijdens aanleg sleuf 11
100	25-8-2010	sleuf 11						BOT	hand		ca. 70		verzameld ten westen van muurwerk sleuf 11
101	25-8-2010	sleuf 11						BOT	hand		ca. 200		concentratie onder muur
102	25-8-2010	sleuf 12						BOT	hand		ca. 60		verzameld tijdens aanleg sleuf 12

Bijlage 7: Determinatielijst vondsten

Determinatielijst Vondstmateriaal

vondstnr	codering (ABR)	baksel	vorm	type/ productieplaats	Rand	Bodem	Wand	Gruis	aantal	kleur	versiering	plaats versiering	glazuur	plaats glazuur	daterings code	datering	opmerkingen
					1	1	1	1	1								
4	KER	steengoed	indet				1		1	bruin	lintoor			uit	NTA	16e-17e	
4	KER	industrieel	bord		1				1	wit	mangaanoxide	in		in en uit	NTC	19e eeuw	geometrisch
4	KER	roodbakkend	pot		1		1		2	oranje			lood	in	NTB	1775-1850	
4	KER	roodbakkend	indet				1		1	oranje					NTB	1700-1825	
5	KER	pijpaarde	pijp		1				1	grijs	zijmerk wapen				NTB	18e eeuw	S' kwaliteit
6	KER	pijpaarde	pijp		1		1		1	grijs	zijmerk wapen				NTB	18e eeuw	S' kwaliteit
7	KER	pijpaarde	pijp		1				1	grijs					NTBC	1800-1900	
9	KBM	faience	tegel		1				1	wit	kobaltoxide	uit	tin	uit	NTB	18e eeuw	
12	KER	industrieel	bord			1			1	wit	kobaltoxide	in	tin	in en uit	NTC	20e eeuw	floraal
12	KER	witbakkend	indet		1				1	groen	koperoxide	in en uit	lood	in en uit	NTBC	1800-1900	
14	KBM	faience	tegel		1		1		2	wit	kobaltoxide	uit	tin	in en uit	NTB	1800-1900	7 mm dikte, landschapscene
15	KER	faience	kom/bord				1		1	blauw	kobaltoxide	in	tin	in en uit	NTC	19e-20e	floraal
15	KER	roodbakkend	pot				1		1	bruin			lood	in en uit	NTBC	1800-1900	
38	KER	witbakkend	pot		1				1	groen	koperoxide	in en uit	lood	in en uit	NTBC	1800-1900	
38	KER	witbakkend	indet				1		1	groen	koperoxide	in	lood	in	NTB	1750-1850	
38	KBM	beton	vloer				1		1	grijs	kiezel geperst				NTC	1940-1960	
38	KBM	faience	tegel				1		1	wit	kobaltoxide	uit	tin	uit	NTB	1700-1850	dikte 12 mm
38	KER	faience	bord				1		1	wit	kobaltoxide	in	tin	in	NTBC	1800-1900	
38	KER	roodbakkend	pot				4		4	bruin	mangaanoxide	in en uit	lood	in en uit	NTB	1700-1850	
38	KER	roodbakkend	bloempot			2			2	oranje					NT	1600-1850	bodem doorboord
38	KER	roodbakkend	pot		1				1	oranje		in en uit	lood	in en uit	NTB	1750-1850	
38	KER	roodbakkend	indet		1				1	oranje			lood	in en uit	NTB	1750-1850	
38	KER	roodbakkend	vergiet/lekscha		1	2			3	oranje			lood	in en uit	NTB	1700-1850	
38	KER	roodbakkend	pot		1		3		4	oranje			lood	in	NTB	1650-1800	onderzijde beroet
38	NS	leisteel	daklei				1		1	grijs					NT	1600-1900	
38	KER	witbakkend	indet				1		1	oranje			lood	in en uit	NTB	1750-1850	
38	ODB	dierlijk bot	indet				1		1	bruin					indet	indet	
38	KER	industrieel	indet				1		1	wit			tin	in en uit	NTC	20e eeuw	
38	GLS	glas	fles		1	1		3	5	bruin	metalen ring				NTA	1600-1700	geblazen, 1 mm dik
38	GLS	glas	vensterglas				1		1	bruin					NTA	1600-1700	1 mm dik
38	KER	pijpaarde	pijp				4		4	grijs					NTBC	1700-1900	
39	KER	pijpaarde	pijp		1				1	grijs	roosreliëf				NTB	17e eeuw	
52	KER	faience	bord			1			1	wit	kobaltoxide	in	tin	in en uit	NTBC	1780-1850	
61	KER	roodbakkend	knikker				1		1	oranje					NTBC	1800-1950	14 mm diameter
72	KER	steengoed	kruik		1				1	bruin	baardmanappliq	schouder	zout	uit	NTA	17e eeuw	
73	GLS	glas	fles			1			1	bruin	metalen ring				NTA	1600-1700	passend met vondst 38
73	GLS	glas	indet				1		1	transpa					NTBC	1800-1950	
76	KER	faience	kom		1				1	wit			tin	in en uit	NTC	19-20e	
76	KER	roodbakkend	indet			1			1	oranje			lood	in	NTAB	17e-18e	
76	KER	faience	kom/bord		1				1	wit	kobaltoxide	in	tin	in en uit	NTBC	18e-19e	
76	KER	witbakkend	(pis)pot		1				1	geel	mangaanoxide	uit	lood	in en uit	NTB	1700-1850	dekselgeulrand
76	KER	steengoed	beker/pot	Westerwald			1		1	grijs	kobaltoxide	uit	zout	in en uit	NTB	1700-1850	
76	KER	steengoed	kan/kruik	Rijnland			1		1	grijs	lobvoeten		zout	uit	NTAB	16e eeuw	
77	KER	pijpaarde	pijp		2		2		4	grijs	roosreliëf				NTB	1700-1800	
79	KER	pijpaarde	pijp		1		1		2	grijs	roosreliëf				NTB	1700-1800	
80	KER	porselein	kop/m				1		1	wit	kobaltoxide	in	tin	in en uit	NTBC	1800-1950	

Determinatielijst Vondstmateriaal

vondstnr	codering (ABR)	baksel	vorm	type/ productieplaats	Rand	Bodem	Wand	Gruis	aantal	kleur	versiering	plaats versiering	glazuur	plaats glazuur	daterings code	datering	opmerkingen
88	KER	pijpaarde	pijp		1				1	grijs	zijmerk wapen, hielmerk				NTBC	1825-1900	gekroonde 'MO'
89	KBM	roodbakend	dakpan				1		1	oranje			lood	in	NTBC	1750-1850	
89	KER	roodbakend	bord	Rijnland	1				1	oranje	slib	in	lood	in	NTB	1780-1850	
89	KER	majolica	bord			1			1	wit	kobaltoxide	in	tin en lood	in en uit	NTA	1550-1600	
93	KER	roodbakend	knikker				1		1	bruin	mangaanoxide	uit	lood	uit	NTBC	1800-1900	halve knikker, 35 mm diameter
95	KER	roodbakend	voorraadpot		1				1	oranje			lood	in	NTB	1650-1750	horizontaal worstoor